

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет соціології і права

Кафедра теорії та практики управління

«На правах рукопису»
УДК 351.85:364.013:355.01(477)

До захисту допущено:
В. о. завідувача кафедри
_____ Ростислав ПАШОВ
«___» _____ 20__ р.

Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра
за освітньо-професійною програмою «Публічне адміністрування та
електронне урядування»
зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
на тему: «Державна політика повоєнного відновлення інституцій
соціокультурної сфери в Україні»

Виконала:

студентка VI курсу, Су-341мп
Шинбіна Вікторія Вячеславівна _____

Науковий керівник:

доцент кафедри теорії та практики управління,
к. юрид. н., доцент,
Шумак Ігор Олексійович _____

Рецензент:

старший викладач кафедри філософії,
к. наук з держ. упр.,
Іваницький Олег Владиславович _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань. Студентка _____

Київ – 2025 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра теорії та практики управління

Рівень вищої освіти - другий (магістерський) за освітньо-професійною програмою «Публічне адміністрування та електронне урядування»
 Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. завідувача кафедри

_____ Р.І. Пашов

«___» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну (магістерську) роботу здобувача (-ки) вищої освіти
Шинбіній Вікторії Вячеславівні

1. Тема кваліфікаційної роботи «Державна політика повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні», науковий керівник кваліфікаційної роботи Шумак І.О., доцент кафедри теорії та практики управління, канд. юрид. наук., доцент, затверджені наказом по університету від «___» _____ 20__ р. № ____ -с

2. Строк подання здобувачем кваліфікаційної роботи «___» _____ 20__ р.

3. Об'єкт дослідження - соціокультурна сфера як об'єкт державного регулювання.

4. Предмет дослідження (Вихідні дані) - державне регулювання соціокультурної сфери в період повоєнного відновлення України.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

- розкрити поняття та сутність соціокультурної сфери як об'єкта державного регулювання,
- проаналізувати правове регулювання державної політики соціокультурної сфери в Україні,
- визначити організаційні механізми реалізації державної політики соціокультурної сфери в Україні,
- з'ясувати вплив повномасштабної збройної агресії російської федерації на діяльність організацій сфери культури,
- дослідити нормативно-правове забезпечення соціокультурної сфери в умовах війни в Україні,
- розглянути організаційно-інституційне забезпечення соціокультурної сфери в умовах війни в Україні,
- висвітлити підходи та проектні рішення щодо Плану відновлення України та національних програм з реконструкції соціокультурної сфери у повоєнну добу,
- виокремити основні проблеми державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні,

- з'ясувати можливості впровадження європейських стандартів для повоєнного відновлення соціокультурної сфери України в контексті розвитку міжнародного партнерства.

6. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: відсутній.

7. Орієнтовний перелік публікацій: 1 тез доповідей на науково-практичних конференціях міжнародного або всеукраїнського рівнів, 1 наукова стаття у фаховому виданні.

8. Дата видачі завдання: «___» _____ 20___ р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної (магістерської) роботи	Строки виконання етапів кваліфікаційної (магістерської) роботи	Примітка
1.	Визначення напрямку наукового дослідження	10.11.2025	Виконано Підпис наук. кер.
2.	Вивчення літературних джерел з предмету дослідження	11.11.2025	Виконано Підпис наук. кер.
3.	Складання розгорнутого плану магістерської дисертації та обговорення його з науковим керівником	12.11.2025	Виконано Підпис наук. кер.
4.	Підготовка розділу 1 «Соціокультурна сфера як об'єкт державного регулювання»	13.11.2025 - 19.11.2025	Виконано Підпис наук. кер.
5.	Підготовка розділу 2 «Особливості державного регулювання соціокультурної сфери України в умовах війни»	20.11.2025 - 26.11.2025	Виконано Підпис наук. кер.
6.	Участь в науково-практичних конференціях з підготовкою до	30.11.2025	Виконано Підпис наук. кер.

	публікації тез доповідей протягом навчання в магістратурі		
7.	Розробка пропозицій і рекомендацій для написання третього розділу магістерської дисертації	2.12.2025	Виконано Підпис наук. кер.
8.	Підготовка розділу 3 «Забезпечення ефективності функціонування державної політики України з повоєнного відновлення соціокультурної сфери та можливі шляхи її вдосконалення»	4.12.2025 - 10.12.2025	Виконано Підпис наук. кер.
9.	Оформлення магістерської дисертації	11.12.2025	Виконано Підпис наук. кер.
10.	Подання магістерської дисертації науковому керівникові для написання відгуку	12.12.2025	Виконано Підпис наук. кер.
11.	Попередній захист магістерської дисертації	13.12.2025	Виконано Підпис наук. кер.
12.	Передача магістерської дисертації рецензенту для рецензування і написання рецензії	17.12.2025	Виконано Підпис наук. кер.

Студент

Вікторія ШИНБИНА

Науковий керівник

Ігор ШУМАК

АНОТАЦІЯ

Шинбіна В.В. Державна політика повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні. - Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна (магістерська) робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. - Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Кафедра теорії та практики управління. Київ, 2025.

Кваліфікаційна (магістерська) робота присвячена дослідженню державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні.

У роботі надано загальнотеоретичну характеристику соціокультурній сфері як об'єкту державного регулювання, проаналізовано нормативно-правове та організаційно-інституційне забезпечення державного регулювання соціокультурної сфери України в умовах війни, окреслено проблеми державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні, запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: соціокультурна сфера, державна політика, організації сфери культури, План відновлення України, відновлення соціокультурної сфери, європейські стандарти, міжнародне партнерство.

SUMMARY

Shynbina V.V. State policy of post-war restoration of the socio-cultural sphere in Ukraine. - Qualification work on the rights of manuscript.

Master's Thesis for Qualification (master's) work in Specialty 281 Public Administration and Governance. - National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Department of Management Theory and Practice. Kyiv, 2025.

The qualification (master's) work is devoted to the research of the state policy of post-war restoration of the socio-cultural sphere in Ukraine.

The work provides a general theoretical characterization of the socio-cultural sphere as an object of state regulation, analyzes the normative-legal and organizational-institutional provision of state regulation of the socio-cultural sphere of Ukraine in the conditions of war, outlines the problems of the state policy of post-war restoration of the socio-cultural sphere in Ukraine, and suggests ways to solve them.

Key words: socio-cultural sphere, state policy, organizations of the cultural sphere, Recovery Plan of Ukraine, restoration of the socio-cultural sphere, European standards, international partnership.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	5
ЗМІСТ	7
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	9
ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1. СОЦІОКУЛЬТУРНА СФЕРА ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	15
1.1. Поняття та сутність соціокультурної сфери як об'єкта державного регулювання	15
1.2. Правове регулювання державної політики соціокультурної сфери в Україні	18
1.3. Організаційні механізми реалізації державної політики соціокультурної сфери в Україні	21
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	26
2.1. Вплив повномасштабної збройної агресії російської федерації на діяльність організацій сфери культури.....	26
2.2. Нормативно-правове забезпечення соціокультурної сфери в умовах війни в Україні	43
2.3. Організаційно-інституційне забезпечення соціокультурної сфери в умовах війни в Україні	48
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ	57
3.1. План відновлення України та національні програми з реконструкції соціокультурної сфери у повоєнну добу: підходи та проектні рішення.....	57

3.2.Основні проблеми державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні	62
3.3. Впровадження європейських стандартів для повоєнного відновлення соціокультурної сфери України в контексті розвитку міжнародного партнерства	69
Висновки до розділу 3	81
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВПО - внутрішньо переміщені особи
 ГЕС - гідроелектростанція
 ГО - громадське об'єднання
 ДСНС - Державна служба з надзвичайних ситуацій України
 ЄС - Європейський Союз
 ЗВО - заклади вищої освіти
 ЗЗСО - заклади загальної середньої освіти
 ЗПО - заклади професійної освіти
 ЗФПО - заклади фахової передвищої освіти
 ЗМІ - засоби масової інформації
 ЗСУ - Збройні Сили України
 ККІ - культура та креативні індустрії
 ККУ - Кримінальний кодекс України
 МЗС - Міністерство закордонних справ України
 МКП - Міністерство культури та інформаційної політики України
 МОН - Міністерство освіти і науки України
 НПА - нормативно-правовий акт
 ОМС - орган місцевого самоврядування
 ООН - Організація Об'єднаних Націй
 РНБО України - Рада національної безпеки і оборони України
 РПЦ - руська православна церква
 рф - російська федерація
 СРСР - Союз Радянських Соціалістичних Республік
 США - Сполучені Штати Америки
 т.зв. «ДНР» - т.зв. «Донецька Народна Республіка»
 т.зв. «ЛНР» - т.зв. «Луганська Народна Республіка»
 ТБ - телебачення
 УІ - Український інститут
 УК - Український інститут книги
 УКФ - Український культурний фонд
 ЦКП - центри із надання культурних послуг
 ЦОВ - центральний орган влади
 ЮНЕСКО - Організація ООН з питань освіти, науки та культури
 ICCROM - Міжнародний центр з дослідження, збереження та реставрації культурних цінностей
 ICOMOS - Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць
 NAS - Національна академія наук США
 PAS - Польська академія наук

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах повномасштабної війни рф проти України найголовнішим завданням для нашої держави, поряд з відтворенням територіальної цілісності, є відновлення культурної спадщини.

Представники засобів масової інформації, культурних установ і фондів, а також українські та міжнародні фахівці й правники сформували основні напрями діяльності у сфері культурної політики. Серед них - документування втрат, популяризація української культури на міжнародному рівні, фаховий аналіз можливостей повернення культурних цінностей, а також створення матеріалів, насичених патріотичним і змістовним контекстом.

Водночас залишається нагальною проблема формування чіткої державної стратегії з оновлення та розвитку системи охорони культурної спадщини у післявоєнний період.

Головним завданням державної політики України у соціокультурному напрямі має стати виявлення, збереження й ефективне використання культурного, освітнього та духовного потенціалу суспільства, а також побудова дієвого механізму захисту й відновлення культурної спадщини.

Дана проблематика частково досліджувалась такими вітчизняними науковцями, як: Б. Ажнюк, Н. Безсмертна, Д. Борисенко, О. Бородін, О. Валецький, І. Костиря, С. Кучин, С. Манько, А. Мерзляк (роботи присвячені змісту державної політики України у соціокультурній сфері), О. Бобков, А. Грицайко, В. Приймак та О. Голубник, А. Дегтяр та О. Бородін, О. Когут (роботи, в яких проводиться аналіз стану соціокультурної сфери України та реалізації державної політики у цій сфері під час війни рф проти України та в яких пропонується авторське бачення відновлення соціокультурної сфери України у повоєнний період та змісту державної політики у цій сфері) та ін.

Втім, комплексного дослідження державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні не проводилося.

Об'єкт дослідження - соціокультурна сфера як об'єкт державного регулювання.

Предмет дослідження - державне регулювання соціокультурної сфери в період повоєнного відновлення України.

Мета дослідження полягає в дослідженні державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні.

Досягнення поставленої мети реалізовується шляхом вирішення таких завдань:

- розкрити поняття та сутність соціокультурної сфери як об'єкта державного регулювання,
- проаналізувати правове регулювання державної політики соціокультурної сфери в Україні,
- визначити організаційні механізми реалізації державної політики соціокультурної сфери в Україні,
- з'ясувати вплив повномасштабної збройної агресії російської федерації на діяльність організацій сфери культури,
- дослідити нормативно-правове забезпечення соціокультурної сфери в умовах війни в Україні,
- розглянути організаційно-інституційне забезпечення соціокультурної сфери в умовах війни в Україні,
- висвітлити підходи та проектні рішення щодо Плану відновлення України та національних програм з реконструкції соціокультурної сфери у повоєнну добу,
- виокремити основні проблеми державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні,
- з'ясувати можливості впровадження європейських стандартів для повоєнного відновлення соціокультурної сфери України в контексті розвитку міжнародного партнерства.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи було обрано системний підхід, що дозволяє провести комплексне дослідження державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні.

Методами, що використовуються в роботі в рамках системного підходу, є структурний та функціональний аналіз. За їх допомогою розкрито соціокультурної сфери як об'єкта державного регулювання, висвітлено особливості механізму реалізації державної політики соціокультурної сфери в Україні.

Дослідження особливостей забезпечення соціокультурної сфери в умовах війни в Україні здійснювалося за допомогою системного аналізу та формально-логічних методів аналізу та синтезу.

Критичний метод та метод прогнозування застосовувалися як універсальні для наукової аргументації ряд висновків та пропозицій.

За допомогою проблемно-історичного підходу та критичного методу проведено аналіз Плану відновлення України та національних програм з реконструкції соціокультурної сфери у повоєнну добу, проблем державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні.

Використання методів прогнозування та моделювання дозволило запропонувати шляхи подолання проблем державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні.

Порівняльний метод став у нагоді під час з'ясування можливостей впровадження європейських стандартів для повоєнного відновлення соціокультурної сфери України в контексті розвитку міжнародного партнерства.

Науково-теоретична основа виконання дослідження. При написанні роботи проаналізовано значну кількість наукової літератури (монографії, друковані публікації, періодичні видання тощо), інформаційні джерела (інтернет-ресурси) по темі, що розглядається.

Нормативно-правова основа дослідження. У роботі використано Конституцію України, міжнародні нормативно-правові акти, закони та підзаконні нормативні акти України у сфері досліджуваної теми.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі вперше здійснено комплексний аналіз державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери України з урахуванням реальних наслідків повномасштабної війни та специфіки функціонування культурних, освітніх, інформаційних і наукових інституцій у воєнний час. У межах дослідження запропоновано авторську систему пріоритетів державної політики повоєнної реконструкції, яка включає: удосконалення нормативно-правового забезпечення культурної спадщини, підвищення інституційної спроможності органів управління культурою, впровадження цифрових механізмів фіксації культурних втрат, розбудову партнерства з міжнародними організаціями та інтеграцію європейських стандартів у сферу культури й освіти. Подальшого дослідження дістали питання впливу війни на інфраструктуру культури, механізми державного управління у період кризи, динаміка трансформації культурної політики під впливом зовнішніх загроз, а також напрями модернізації системи охорони культурної спадщини у післявоєнний час. У результаті обґрунтовано, що відновлення соціокультурної сфери можливе лише за умови поєднання правових реформ, інституційних змін та міжнародної підтримки, а сама соціокультурна політика має трансформуватися від реактивної до стратегічно проактивної, орієнтованої на європейські принципи сталості та культурної безпеки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування наукових положень, обґрунтувань та висновків у теоретичній та практичній діяльності при формуванні та реалізації державної політики щодо соціокультурної сфери в період повоєнного відновлення України.

Результати дослідження можуть бути використані: у правотворчій діяльності - з метою удосконалення вітчизняних нормативних актів, якими регулюються питання державного регулювання соціокультурної сфери,

приведення їх до міжнародних та європейських стандартів; у правозастосовчій діяльності - з метою вироблення ефективного механізму державного регулювання соціокультурної сфери у повоєнний період; у навчальному процесі - для викладання навчальних курсів, спецкурсів, підготовки навчальних посібників, підручників тощо; у науковій роботі - з метою поглиблення знань про державне регулювання соціокультурної сфери в Україні та зарубіжних країнах тощо.

Зв'язок кваліфікаційної роботи з науковими програмами, планами, темами кафедри. Кваліфікаційна робота виконана на кафедрі теорії та практики управління факультету соціології права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» згідно з ініціативною темою «Цифрова трансформація державного управління та місцевого самоврядування: виклики та можливості для досягнення ЦСР» (ДР № 0123U101483 від 06.03.2023 р.). В даній магістерській дисертації здійснено комплексний аналіз державної політики соціокультурної сфери в Україні в умовах війни з метою визначення її перспективних напрямів у повоєнний період.

Апробація результатів кваліфікаційної (магістерської) роботи. Результати роботи представлені на XII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми управління: на шляху до сталого миру після війни: держава, бізнес, інновації» (листопад, 2023 р.).

Публікації. В електронному збірнику матеріалів XII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління: на шляху до сталого миру після війни: держава, бізнес, інновації» (листопад, 2023 р.) опубліковано тези «Державна політика повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні».

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 102 сторінки, з яких 77 сторінок - основний текст. Список використаних джерел містить 149 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

СОЦІОКУЛЬТУРНА СФЕРА ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Поняття та сутність соціокультурної сфери як об'єкта державного регулювання

Соціокультурну діяльність можна розглядати як системно організований і цілеспрямований процес, що здійснюється суспільними інститутами з метою залучення особистості до культурних надбань суспільства та стимулювання її активної участі у цих процесах.

До структури соціокультурної діяльності входять різноманітні сфери людського життя: економічна, політична, мистецька, релігійна, наукова, моральна, правова, технічна, промислова, комунікативна, екологічна тощо. Відповідно, її можна класифікувати за п'ятьма ключовими напрямками: перетворювальним, пізнавальним, ціннісно-орієнтаційним, комунікативним і художньо-творчим, який виступає особливим видом діяльності. Такі різновиди властиві кожному культурному середовищу, незалежно від історичного періоду. Проте форми їх реалізації та способи вираження змінюються залежно від специфіки культури та епохи [120, с.24-25].

Дослідники зазначають, що соціокультурна діяльність виконує низку універсальних функцій: створення нових знань, норм і цінностей; накопичення, збереження й передавання цих надбань наступним поколінням; підтримання безперервності духовного розвитку; забезпечення комунікації між учасниками соціальних процесів, їхньої взаємодії та єдності. Вона також сприяє соціалізації людини через систему культурно зумовлених взаємин, а рекреаційна (ігрова) функція забезпечує відновлення сил, організацію відпочинку й дозвілля. Усі ці функції взаємопов'язані й взаємодоповнюють одна одну.

Зміст функціонального аспекту соціокультурної діяльності визначається умовами конкретного соціального середовища, рівнем розвитку установи та ефективністю її взаємозв'язків із зовнішнім оточенням [120, с.34-35].

Соціокультурна діяльність реалізується в межах соціокультурної сфери, ключовим елементом якої є активна, свідома участь людини в освоєнні культурних цінностей.

Водночас поняття «соціокультурна сфера» має багатовимірний характер. Його трактують як:

- сукупність підприємств і організацій різних галузей, діяльність яких спрямована на забезпечення життєдіяльності людей;
- комплекс установ, що виконують соціально-культурні функції;
- систему соціальних взаємин між людьми, залученими до духовного та культурного життя суспільства [104, с.82-83].

У діяльності підприємств соціокультурної сфери необхідно виділяти два аспекти: змістовний та економічний. Змістовний аспект обумовлений соціокультурним характером своєї діяльності. Можливість задовольнити потреби населення обумовлена не лише попитом на той чи інший продукт, а й матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами підприємств, тобто економічним аспектом їхньої діяльності.

В економічній літературі визначено кілька структур у межах соціокультурної сфери. Однак наразі немає єдиного розуміння її складу та структури. Її теоретичні визначення часто відрізняються від статистичних розрахунків структур економічних секторів.

Тому, виходячи з характеру діяльності, соціокультурну сферу можна поділити на такі категорії: сфера духовної та творчої діяльності (наука, мистецтво); сфера адміністративної діяльності (освіта, охорона здоров'я, спорт); та сфера діяльності, що створює соціальні умови для соціального виживання (політика та державне управління, правоохоронні органи, оборона).

Виходячи з характеру задовольняних потреб, соціокультурну сферу можна поділити на такі категорії: соціально-сімейний сектор; сектор соціокультурних послуг (освіта, мистецтво, охорона здоров'я, спорт); та сектор комерційних послуг (юридичні, інформаційні, фінансові, технічні послуги тощо).

Виходячи з виконуваних функцій, соціокультурну сферу можна поділити на такі категорії: сфера, що впливає на формування та розвиток особистості (освіта, наука); сфера, що забезпечує здоров'я та збільшує тривалість життя (охорона здоров'я, соціальне забезпечення); галузі, що забезпечують дозвілля та розваги (туризм, послуги будинків для людей похилого віку); та галузі, що виробляють матеріальні послуги (комунальні послуги, торгівля тощо) [123, с.90].

Щодо кожного підприємства соціокультурної сфери необхідно розрізняти пріоритет змістовного чи економічного аспектів. Пріоритет змістовного (соціокультурного) над економічним виникає у тих підприємств, основне призначення яких полягає у задоволенні духовних та естетичних потреб, збереженні культурної спадщини та культури в цілому. Виконання цього завдання передбачає максимальну доступність до наявних культурних цінностей (за допомогою введення певних обмежувачів у цінову політику цих суб'єктів господарювання) та необхідність збереження, функціонування та розвитку цих підприємств незалежно від конкретної соціокультурної ситуації та попиту на конкретні послуги.

Водночас у соціокультурній сфері функціонують підприємства, для яких економічний пріоритет є природним. При цьому їхня діяльність також базується на потребах населення, як правило, у сфері відпочинку та розваг. Певна унікальність і водночас взаємозамінність товарів організацій соціокультурної сфери обумовлює специфіку їх виробництва та реалізації [116, с.138-139].

Основні види товарів, створюваних у соціокультурній сфері, виступають як різноманітні послуги. Послуга як продукт має низку особливостей. Послуга,

як правило, не має речовинної форми, процес її виробництва та споживання збігається за часом. Її не можна запасати (екскурсії, концерти, вистави неможливо зберігати на складі), не можна переміщати (вистава, зіграна на різних сценах та різними акторами є щоразу окремим продуктом).

Специфіка стосується культурних послуг і полягає в тому, що їх реалізація можлива лише за наявності у населення вільного часу, духовних запитів та фінансових можливостей [103, с.109-110].

Отже, соціокультурну сферу можна визначити як результат соціально-культурної діяльності з виробництва та освоєння культурних цінностей, а також систему багатогранних відносин, що складаються між індивідами у процесі такої діяльності.

Дана сфера охоплює культуру, мову, інформаційну безпеку, бібліотечну справу, книговидання, музейну справу, освіту, науку, спорт.

1.2. Правове регулювання державної політики соціокультурної сфери в Україні

Державна політика (англ. public policies) - це система методів, інструментів правового, економічного, організаційного, інформаційного та іншого характеру, що реалізується посадовими особами та органами державного управління на різних рівнях з метою досягнення поставлених цілей соціально-економічного розвитку, забезпечення добробуту населення та прав особистості.

У самому загальному вигляді державна політика може бути охарактеризована як мистецтво вирішення державних справ, що реалізується за допомогою застосування методів та інструментів, що відповідають утвердженому у суспільстві політичному устрою та територіальній організації громадського управління.

Іншими словами, державна політика у виборі своїх принципів, цілей, завдань, методів та інструментів орієнтується на утверджені в суспільстві на

відповідному етапі розвитку суспільно-політичний устрій та державний устрій. Так, у правовій демократичній державі як цілі та завдання державної політики традиційно проголошується всебічне забезпечення прав особи, у тому числі за допомогою соціально-економічного розвитку держави, за рахунок використання виключно правових методів та інструментів [127].

Державна політика характеризується такими специфічними характеристиками.

Державна політика спрямована на досягнення соціально значимих цілей. У демократичній, правовій, соціальній державі основною метою формування та функціонування такого державного механізму є задоволення потреб окремої особи та населення загалом. Це передусім передбачає необхідність забезпечення добробуту населення, формування сприятливого середовища для економічного розвитку, у тому числі для розвитку малого та середнього підприємництва [124, с.57].

Державна політика здійснюється в окремих сферах життя через використання економічних, інформаційних, організаційних та інших методів, спеціальних технологій, що надають цій політиці технічний характер і деполітизують її та відповідають вимогам законодавства спеціально уповноваженими особами.

У демократичній державі суб'єктами державної політики є демократично обрані чи сформовані посадові особи та органи публічного управління - глава держави, парламент, уряд та ін., політичні партії, і навіть окремі політичні лідери. При цьому основним носієм влади є населення, наділене інструментами безпосередньої демократії для прийняття найважливіших політичних рішень [122, с.45].

Державна політика у соціокультурній сфері охоплює нормативно-правове регулювання, а також здійснення заходів управлінського, розпорядчого та контрольного характеру уповноваженими на це органами державної влади [147, с.23-24].

В основу правового регулювання державної політики соціокультурної сфери в Україні покладено положення Конституції України [1] щодо гарантій захисту та забезпечення прав і свобод громадян у культурній, соціальній і пов'язаних з ними сферах.

Якщо говорити про законодавчу базу, якою регулюються відносини у соціокультурній сфері в Україні, перш за все, слід вказати на багато численність НПА, якими здійснюється таке регулювання.

За таким критерієм, як функціональна спрямованість, усі НПА у соціокультурній сфері можливо поділити на наступні групи:

1. Спрямовані на врегулювання загальних питань функціонування культурної сфери в Україні (закони України «Про культуру» [38], «Про охорону археологічної спадщини» [48], «Про охорону культурної спадщини» [49], «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [20]).

2. Спрямовані на врегулювання окремих питань відповідно до галузі :

- книговидавництво, діяльність архівних установ, бібліотечна та музейна справа (закони України «Про народні художні промисли» [43], «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [19], «Про національний архівний фонд та архівні установи» [45], «Про музеї та музейну справу» [42], «Про видавничу справу» [21], «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» [30]),

- театральна діяльність (закони України «Про театри і театральну справу» [60], «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» [55], «Про гастрольні заходи в Україні» [28]),

- кінематографія (закон України «Про кінематографію» [37]),

- інформаційна діяльність (закони України «Про інформацію» [36], «Про медіа» [39], «Про суспільні медіа України» [59]),

- освітня та наукова діяльність (закони України «Про освіту» [46], «Про вищу освіту» [22], «Про професійну освіту» [56], «Про позашкільну освіту» [52], «Про дошкільну освіту» [32], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [44]),

- спортивна діяльність (закони України «Про фізичну культуру і спорт» [61], «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» [50], «Про антидопінгову діяльність у спорті» [18], «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті» [57]).

3. Спрямовані на врегулювання окремих аспектів культурної діяльності, загальних для різних галузей соціокультурної сфери (наприклад, Земельний кодекс України [14], Кодекс України про адміністративні правопорушення [15], Господарський кодекс України [13], закони України «Про авторське право і суміжні права» [17], «Про державну таємницю» [31], «Про рекламу» [58], «Про громадські об'єднання» [29], «Про природно-заповідний фонд України» [54]).

Державне управління соціокультурною сферою в Україні регулюється також підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема:

- указами Президента України (наприклад, указ Президента України від 22 квітня 2016 р. №180/2016 «Про Раду з питань національної єдності», яким створено консультативно-дорадчий орган для підтримки та координації державної гуманітарної та соціокультурної політики [64]),

- постановами та розпорядженнями Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України [105, с.88].

Отже, державна політика у соціокультурній сфері представлена у вигляді системи НПА (Конституції України, законах (конституційних та галузевих), підзаконних НПА, державних програмах та концепціях тощо), організаційних заходів та методів державного управління.

1.3. Організаційні механізми реалізації державної політики соціокультурної сфери в Україні

Управління соціокультурною сферою - це безперервний процес впливу суб'єктів такого управління на галузі соціокультурної сфери та відносини, що виникають між ними з метою підвищення якості життя населення країни [114, с.111-112].

Механізми реалізації державної політики у соціокультурній сфері включають:

- об'єкти управління (галузі соціокультурної сфери - культура, освіта і наука, інформаційна діяльність, спорт тощо),
- систему заходів реалізації державної політики у цій сфері,
- суб'єктів управління у цій сфері, уповноважених застосовувати заходи реалізації державної політики, передбачені відповідними НПА [125, с.150-151].

До суб'єктів управління соціокультурною сферою відносять:

- органи державної влади,
- органи місцевого самоврядування,
- організації усіх форм власності,
- інститути громадянського суспільства (громадські об'єднання та організації) [119, с.386].

Гарантом реалізації конституційних положень щодо забезпечення та захисту соціально-культурних прав громадян в Україні є Президент України.

Загальне керівництво щодо розроблення та реалізації державної політики у соціокультурній сфері в Україні здійснюється:

- Верховною Радою України (формує основу державної політики у соціокультурній сфері на рівні НПА, цільових галузевих програм, фінансування галузей, створення спеціальних дорадчих та експертних органів з провідних фахівців і представників громадськості тощо),
- Кабінетом Міністрів України (забезпечує загальне керівництво соціокультурно. сферою) [114, с.111],
- спеціальними органами центральної виконавчої влади (міністерствами і відомствами), наділеними законом відповідними повноваженнями.

Ключовим центральним органом виконавчої влади, який відповідає за розроблення та впровадження державної соціокультурної політики в Україні, виступає Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП) [133].

До основних повноважень цього міністерства належить формування та реалізація державної політики у таких напрямках:

- культура і мистецтво,
- охорона об'єктів культурної спадщини,
- музейна, архівна та бібліотечна сфери,
- забезпечення функціонування державної мови та мов національних меншин [147, с.12],
- розвиток книговидавничої справи, інформаційної діяльності, інформаційної безпеки та медіапростору (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики» від 16.10.2019 р. № 885 [74]).

Важливою складовою соціокультурної політики, що перебуває у сфері відповідальності МКІП, є збереження та відновлення національної пам'яті. Зазначений напрям реалізується також через діяльність спеціалізованого органу виконавчої влади - Українського інституту національної пам'яті, який відповідає за формування політики історичної пам'яті держави [129, с.27].

Формування та реалізація державної політики у галузі освіти і науки, а також управління цією сферою здійснюється через розгалужену систему органів державної влади.

Насамперед, провідну роль у цьому процесі відіграє Міністерство освіти і науки України (МОН), до компетенції якого належать:

- розроблення організаційно-правових механізмів функціонування системи освіти,
- здійснення аналітичного моніторингу освітнього процесу та прогнозування його розвитку,
- проведення експертизи проєктів державних, відомчих і міжвідомчих програм та рішень, що стосуються освітньої і наукової сфер,
- підготовка проєктів законів і урядових документів, спрямованих на вдосконалення освіти й науки [110, с.59-60].

У межах структури МОН функціонує Атестаційна колегія, що забезпечує координацію питань, пов'язаних із присвоєнням вчених ступенів, звань та підтвердженням кваліфікаційного рівня фахівців.

На регіональному рівні управління освітньою діяльністю здійснюють місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування - зокрема, департаменти й відділи освіти обласних, міських та районних адміністрацій. Їхні повноваження визначені положеннями законів України «Про освіту», «Про місцеве самоврядування в Україні» [40] та «Про місцеві державні адміністрації» [41].

Вагомий внесок у реалізацію державної політики у сфері освіти здійснюють також професійні педагогічні спільноти, громадські об'єднання та органи самоорганізації населення, які беруть участь у розробленні, експертизі та впровадженні освітніх ініціатив [130, с.11-12].

Таким чином, організаційна структура реалізації державної політики у соціокультурній сфері України являє собою цілісну систему, що включає органи державної влади, уповноважені центральні органи виконавчої влади (міністерства, відомства), їхні територіальні підрозділи, а також органи місцевого самоврядування й громадські інституції, які спільно забезпечують ефективне управління соціокультурним розвитком держави.

Висновки до розділу 1

Таким чином, Соціокультурну сферу можна як визначити результат соціально-культурної діяльності з виробництва та освоєння культурних цінностей, а також як систему багатогранних відносин між індивідами, що у соціально-духовному житті; багатостороннє коло суспільних відносин (національних, творчих, релігійних тощо), що задовольняють інтереси громадян та вирішують їх проблеми у сфері освіти, культури, науки, мистецтва, проведення дозвілля, соціальної захищеності тощо.

Основний зміст цих відносин - реалізація процесів створення, трансляції, зберігання, освоєння та розвитку цінностей, норм, традицій культури.

Нормативно-правове регулювання реалізації державної політики в соціокультурній сфері в Україні здійснюється на основі положень Конституції України, норм законів (конституційних та галузевих) України, підзаконних НПА, державних програм та концепцій тощо, шляхом здійснення організаційних заходів та методів державного управління.

Щодо організаційного механізму реалізації державної політики соціокультурної сфери в Україні, він представлений:

- органами державної влади (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України),
- центральними органами виконавчої влади (міністерствами, відомствами, агентствами) та їх територіальних структурних підрозділів,
- місцевими органами державної виконавчої влади у даній сфері,
- органами місцевого самоврядування і підпорядкованими їм органами у зазначеній сфері,
- органами самоорганізації населення,
- професійними та громадськими організаціями.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Вплив повномасштабної збройної агресії російської федерації на діяльність організацій сфери культури

Захоплення Росією територій Донбасу та анексія Автономної Республіки Крим у 2014-2015 роках розцінюються як акти збройної агресії, що повністю відповідає визначенню цього поняття, наведеному в резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 1974 року №3314 [12].

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила спеціальну резолюцію, у якій засудила дії агресора та висловила підтримку Україні [11].

Ще з моменту розпаду СРСР Російська Федерація системно впроваджувала масштабну антиукраїнську пропагандистську кампанію, спрямовану на дискредитацію української державності та підрив єдності українського суспільства. Основною метою такої політики було створення негативного образу України, посіяти внутрішній розкол, змінити стратегічні орієнтири її соціального, культурного та політичного розвитку. Для цього російська влада активно використовувала інформаційні засоби впливу - від маніпуляцій і спотворення історичних фактів до приниження героїчного минулого українського народу та його боротьби за незалежність.

Ідеологічним підґрунтям цієї пропагандистської системи стала доктрина «руського мира», яка виникла ще у 1970-х роках у колах московської ліберальної інтелігенції (зокрема, навколо М. Гефтера) і в подальшому була офіційно підтримана патріархом РПЦ Кирилом (В. Гундяєвим) у 2010-х роках. Центральна ідея цієї концепції полягала у нав'язуванні тези про нібито

«штучний характер» української нації та «приреченість» української державності, що, за задумом кремлівської ідеології, мала довести її неспроможність до самостійного існування [141, с.30-31].

Варто підкреслити, що, починаючи з 1990-х років, російська культурна політика щодо України стала невід'ємною складовою ширшої стратегії, спрямованої на підрив української державності, знищення національної ідентичності та розмиття самосвідомості українського суспільства. Використовуючи потужний інформаційний потенціал, Росія цілеспрямовано впроваджувала ідеологему «братерства українського та російського народів».

Серед українців активно поширювалися міфи про «спільне історичне коріння» та «одвічну єдність» двох народів, про «єдиний, але розділений російський народ», а також про нібито «переваги» возз'єднання України з Росією - у формі «нової імперії» або «оновленого СРСР», очолюваного «мудрим лідером» в. путіним. Одночасно у російському інформаційному просторі систематично просувалася теза про неієздатність українських політичних еліт, їхню корумпованість, втрату державницької волі та нездатність ефективно керувати незалежною країною.

У цьому контексті Росія позиціонувала себе як «старшого брата», тобто «сильнішого і мудрішого», який нібито має історичну місію «захищати істину» і «відновлювати справедливість» через «возз'єднання братніх народів» у межах так званого «руського мира».

Інструментами реалізації такої культурно-інформаційної експансії стали масове поширення російськомовного культурного продукту (телепрограми, кіно, музика, театральні постановки, література, розважальні та псевдокультурні медіaproграми, інтернет-контент тощо) та вплив на освітню систему. Зокрема, здійснювалася свідомо фальсифікація історії - підручники з історії переписувалися з вилученням фактів боротьби українського народу за незалежність, а згодом історичне протистояння між Україною і Росією узагалі зникло зі змісту навчальних матеріалів.

Поступово формувалася концепція «спільної російсько-української історичної пам'яті» та уніфікованих поглядів на майбутнє двох держав. Особливо інтенсивно цей процес розгортався у південно-східних регіонах України, де діяла широка мережа шкіл із російською мовою навчання, що забезпечували поглиблене вивчення російської мови та літератури.

Усі ці заходи були спрямовані на вкорінення в українському суспільстві ідеї природності російської культури, виховання у молоді лояльності до проросійських цінностей та переконання у «братерстві» двох народів як нібито природному історичному явищі [141, с.30-31].

Те, що впродовж багатьох років здійснювалося російськими медіатехнологіями на території Криму, Півдня, Сходу України, а також у столиці та інших регіонах держави, тривалий час не розцінювалося як реальна загроза національній безпеці. Попит значної частини громадян України на російські телевізійні й радіопрограми не викликав занепокоєння з боку української влади, хоча саме через споживання такого контенту поступово формувався деструктивний вплив на свідомість людей, що, у свою чергу, призводило до зміни їхнього світогляду та ставлення до власної держави.

Унаслідок цього сформувалося байдуже, а подекуди й зневажливе ставлення органів влади до освіти й науки, особливо до їхніх українознавчих аспектів. Це проявлялося у скороченні навчальних годин з таких предметів, як історія України, історія української культури, етнологія, українська мова та література. Такі процеси зумовили поширення ідеології так званого «руського міра» у Криму та східних регіонах, що негативно позначилося на розвитку місцевої інтелігенції та культурному середовищі загалом. У підсумку саме ці тенденції стали однією з передумов розв'язання російсько-української війни.

Збройна агресія РФ болісно вдарила по всіх сферах життя українського суспільства, особливо по культурній спадщині. Було знищено або пошкоджено численні пам'ятки історії, архітектури, мистецтва та релігії. Зокрема, під час окупації села Іванків на Київщині російські війська спалили історико-

краєзнавчий музей, у якому зберігалося близько двадцяти робіт всесвітньо відомої художниці Марії Примаченко.

Ці випадки стали символами варварського нищення української культури під гаслами «руського міра». Найбільше втрат зазнала культурна спадщина Харківщини та територій, які постраждали після підриву Каховської ГЕС. Серйозних руйнувань зазнали історичні частини таких міст, як Харків, Ізюм і Маріуполь, де знищено значну кількість пам'яток архітектури, музеїв і храмів.

Частина архітектурної культурної спадщини України втрачена назавжди. Щодо пошкоджених будівель, вони продовжують знаходитися під постійною загрозою обстрілів та бомбардувань, на їх стан значно впливають природні умови, що додають ускладнень для майбутньої реставрації, з різних причин (знаходження на тимчасово окупованій території, брак коштів та практичного досвіду тощо) відсутня можливість і щодо проведення стабілізаційних заходів щодо збереження таких паямтків культурної спадщини [143, с.76].

Окремо слід зазначити про такий воєнний злочин, що умисно та масово вчиняють російські військові, особливо на тимчасово окупованих українських територіях, як викрадення та незаконне вивезення з території України культурних цінностей (ст. 8(2)(b)(XIII) та (XVI)) Римського статуту МКС [9]), зокрема, з метою продажу унікальних артефактів на «чорних ринках», інтернет-аукціонах, приватним колекціонерам тощо [142, с.165].

Як приклад, можна вказати на колекцію «скіфського золота», яка зберігалася у Мелітопольському краєзнавчому музеї, викрадену військовими РФ за допомогою представників окупаційної адміністрації 24.04.2022 р. [143, с.79].

У період активної фази збройного протистояння між державами особливу роль відіграють інформаційні ресурси та медіа. Одним із найпомітніших проявів боротьби за контроль над інформаційним простором стала поведінка російських військ на початку повномасштабного вторгнення: окупанти цілеспрямовано обстрілювали телевежі, викрадали журналістів і працівників медіа, надсилали їм листи з погрозами. Метою таких дій було залякати суспільство, посіяти паніку й дестабілізувати ситуацію в Україні.

З 2022 року одним із головних інструментів ведення інформаційної війни з боку росії стало масове застосування пропагандистських штампів і кліше, спрямованих на спотворення реальності, дезінформацію населення та перекручення історичних фактів.

Продовжуючи практику, започатковану ще у 2014 році, російські державні медіа систематично поширюють неправдиві повідомлення, вигадані історії та постановочні відеосюжети. Ці «новини» створюються з метою маніпулювання громадською думкою, формування хибного уявлення про події в Україні й виправдання агресивних дій окупантів у свідомості власного населення та міжнародної аудиторії.

З метою дотримання власної інформаційної стратегії у війні рф розпочало блокування українських та російських ЗМІ та Фейсбук-акаунтів.

Російськими ЗМІ активно використовуються інформаційно-психологічні операції проти вимушених переселенців, коли постять відео про хамське ставлення, як вони не переходять на українську, скаржаться на ціни тощо.

Основні механізми завдання шкоди з боку рф поділяються на інформаційно-психологічні та інформаційно-технічні (кібератаки). Їх кінцевою метою є зміна стратегічної поведінки противника.

Інформаційна війна, яку російська федерація веде проти України, є масштабною, системною та багатовекторною формою агресії, що має тривалий характер і становить серйозну загрозу для національної безпеки. Вона охоплює політичну, економічну, військову та інформаційну сфери, а її головною метою є послаблення держави, підриг довіри до української влади та поступове витіснення українського питання з міжнародного порядку денного [148, с.43-44].

Розв'язана росією війна спричинила катастрофічні наслідки для освітньої системи України. Тисячі шкіл і дитячих садків були зруйновані або пошкоджені, а мільйони дітей і молоді втратили можливість повноцінно навчатися. Нові виклики постали перед ЗПО, фахової передвищої та вищої освіти: значна кількість студентів і викладачів вступила до лав Збройних Сил

України та сил територіальної оборони. Попри небезпеку, деякі педагоги продовжували проводити заняття навіть із районів бойових дій [130, с.10-11].

Вторгнення росії стало потужним ударом і по науковому потенціалу держави. Національна академія наук України охарактеризувала наслідки агресії як «наукогубство» (scienticide) - свідоме знищення наукового середовища та інфраструктури країни [140, с.271]. Унаслідок бойових дій постраждали численні будівлі університетів і наукових установ, зупинилася наукова діяльність у тимчасово окупованих регіонах, а велика кількість учених була змушена евакуюватися або виїхати за кордон [149, с.27].

Фундамент української культури базується на утвердженні української мови як єдиної державної, із збереженням права використання інших мов на місцевому рівні. Саме українська мова стала одним із головних об'єктів російської агресії. Протягом століть політика Російської імперії, а згодом і Радянського Союзу, послідовно спрямовувалася на витіснення української мови з публічного простору та її заміну російською, що мало на меті знищення мовної ідентичності українського народу.

Навіть після проголошення незалежності України у 1991 році та закріплення в Конституції статусу української мови як єдиної державної, російська мова продовжувала домінувати в більшості сфер суспільного життя - у медіа, освіті, бізнесі, культурі та побутовому спілкуванні. Така ситуація стала наслідком тривалого колоніального впливу та цілеспрямованої політики русифікації, що проводилася протягом десятиліть. Росія ж, у свою чергу, активно використовувала мовне питання як інструмент політичного тиску та розколу українського суспільства, маніпулюючи ним для створення конфліктів між різними регіонами держави [100, с.278].

Прийняття у 2012 році Закону України «Про засади державної мовної політики» [35] не виправило ситуацію - навпаки, воно спричинило хвилю суспільного невдоволення через спробу надати російській мові статус «регіональної» в окремих областях. Зрештою, цей закон було визнано

неконституційним, адже він суперечив положенням Основного Закону та національним інтересам держави.

Із початком збройної агресії росії проти України у 2014 році мовна політика окупантів на захоплених територіях супроводжувалася системним витісненням української мови зі сфери освіти, культури, медіа, офіційного документообігу. Було заборонено українські підручники, вилучено українськомовні видання, а шкільні програми переписано за зразками російських [97, с.120].

Усі ці дії свідчать про свідоме знищення соціокультурного простору України, спрямоване на підрив її національної ідентичності. Адже культура - як матеріальна, так і нематеріальна - є духовним фундаментом нації, що формує її світогляд, цінності, почуття єдності та історичної спадкоємності. Культурна спадщина, розташована як на підконтрольних, так і на тимчасово окупованих територіях, є невід'ємною власністю українського народу, національним надбанням, що охороняється як національним, так і міжнародним правом [109, с.36].

Відновлення та захист української культури - це не лише питання духовного розвитку, а й стратегічна умова збереження державності. З початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року в Україні була розгорнута масштабна кампанія із захисту культурної спадщини. Деталі цієї діяльності не розголошуються з міркувань безпеки, однак, за даними Bloomberg, вона охоплює сотні музеїв, архівів, галерей, бібліотек та інших культурних установ по всій країні. За своїми масштабами вона є однією з найзначніших у ХХІ столітті та має історичну аналогію з кампаніями захисту культурних цінностей у Європі під час Другої світової війни.

6 квітня 2022 року українські медіа поширили повідомлення про запуск УКФ інтерактивної мапи культурних втрат України. Ця ініціатива, підтримана громадською організацією «Відкриті медіа України», дозволяє в реальному часі відстежувати масштаби руйнувань, яких зазнала культурна спадщина держави

внаслідок російської агресії. На карті позначаються пошкоджені чи знищені музеї, театри, пам'ятки архітектури, храми та інші об'єкти культурної цінності.

Втім, цей проєкт не єдиний у цифровому просторі, спрямований на документування злочинів проти української культури. Благодійний фонд SaveArtUA також створив власну інтерактивну карту, яка фіксує воєнні злочини росії щодо культурної спадщини. Особливістю цього ресурсу є те, що до нього додаються 3D-моделі зруйнованих пам'яток архітектури та мистецтва. Мета проєкту полягає у максимально об'єктивному поширенні інформації про культурні злочини, наданні допомоги музеям на деокупованих територіях, а також в організації евакуації артефактів із зон, де тривають бойові дії.

Від початку повномасштабного вторгнення Міністерство культури та інформаційної політики України проводить безперервний моніторинг стану культурної спадщини, фіксує випадки її пошкодження чи знищення як на підконтрольних, так і на тимчасово окупованих територіях. Міністерство також координує дії щодо збереження культурних цінностей, веде базу даних втрат і співпрацює з міжнародними організаціями для фіксації злочинів агресора.

В умовах цифрової трансформації особливого значення набуває діджиталізація процесу фіксації культурних втрат. Сучасні цифрові інструменти дають змогу створювати точні реєстри пошкоджених об'єктів, вести їхню візуалізацію, зберігати фото- та відеодокази, що значно підвищує ефективність обліку та подальшого відновлення.

Щоб донести до світу правду про масштаби руйнувань і злочини російських окупантів проти української культури, Український інститут започаткував діджитал-проєкт «Листівки з України». Його мета - зафіксувати та візуально представити руйнування, завдані культурним об'єктам внаслідок російських обстрілів і бомбардувань. Кожна «листівка» - це зображення зруйнованої пам'ятки, яке може поширити будь-хто у соціальних мережах, щоб інформувати міжнародну спільноту про злочини росії проти української культури [107, с.32-33].

Музейна спадщина є важливою складовою матеріальної культури українського народу. Із початком активних бойових дій діяльність багатьох музеїв була змушена призупинитися: постійні експозиції тимчасово демонтовано. Їхнє відновлення стане можливим лише після завершення воєнного стану. З метою збереження цінностей музейні фонди евакуювали до безпечних регіонів або перемістили до спеціально обладнаних сховищ. Частина працівників залишилася на місцях, аби забезпечити охорону та підтримку життєдіяльності установ, тоді як інші супроводжували колекції під час евакуації. Поточна ситуація залишається мінливою і безпосередньо залежить від безпекової обстановки у кожному конкретному регіоні.

Попри складні обставини, музейні працівники по всій країні докладають максимум зусиль, щоб зберегти культурні надбання. Уже розпочато підготовку комплексних програм з відновлення музейної галузі, які передбачають масштабні реставраційні заходи - як щодо відбудови пошкоджених приміщень, так і створення нових експозицій після завершення війни.

До процесу збереження та відновлення культурних цінностей активно долучаються представники громадськості. Значну роль у цьому відіграє гуманітарна ініціатива «Штаб порятунку спадщини», заснована на початку березня 2022 року Національним музеєм Революції Гідності спільно з ГО «Тустань» та ГО «Агенція стійкості культури». Основна діяльність ініціативи полягає в організації експедицій для детального вивчення ступеня руйнування об'єктів культурної спадщини та розробці рішень щодо їх стабілізації й подальшого збереження.

Серед досліджених об'єктів - церква Різдва Богородиці у селі В'язівка на Житомирщині (1862 р.), старовинна кам'яна церква у селі Мала Комишуваха поблизу Куп'янська, а також музей старожитностей Тарновського у Чернігові. Окрім дослідницької роботи, ініціатива здійснює гуманітарну допомогу для захисту споруд від вологи, веде комунікацію з міжнародними донорами, звітуючи про результати своєї діяльності, та організовує тематичні виставки, присвячені руйнуванню культурних об'єктів внаслідок війни. Частину таких

виставок проведено за межами України за підтримки ЮНЕСКО, що сприяє поширенню інформації про масштаби втрат української культурної спадщини у світі.

Восени 2022 року Європейський Союз, через представництво Європейської Комісії, надав фінансову підтримку у вигляді гранту Львівській обласній громадській організації «Тустань». Кошти спрямовані на подолання кризових викликів у музейній сфері, прискорення процесу реформування системи музейного обліку в Україні, а також підготовку матеріалів для оперативного аналізу втрат музейних закладів, спричинених російською агресією. Однією з головних цілей програми є створення умов для впровадження сучасних цифрових інструментів, які дозволять українським музеям ефективно вести електронний облік своїх колекцій [131, с.73].

Крім цього, «Штаб порятунку спадщини» ініціював запуск проєкту «Мобільна цифрова лабораторія», покликаною забезпечити оперативну фіксацію та документування пошкоджень культурних об'єктів. У межах цієї ініціативи активно налагоджується міжнародне співробітництво з провідними культурними організаціями світу, зокрема фондом «ALIPH», фондом принца Клауса та Смітсонівським інститутом, які надають технічну й експертну допомогу Україні [142, с.166].

Варто зауважити, що «Штаб порятунку спадщини» - не єдина ініціатива, яка виникла під час повномасштабної війни. Навесні 2022 року українські архітектори започаткували проєкт «RE: Ukraine. Monuments», спрямований на фізичний захист пам'ятників від знищення. Паралельно Одеська громадська організація «Museum for Change» реалізує гуманітарні програми підтримки культурних установ, активно співпрацюючи з ЮНЕСКО та фондом ALIPH у сфері збереження національної спадщини [111, с.44-45].

У час війни важливу суспільну роль перебрали на себе українські бібліотеки. Вони стали не лише осередками культури, а й місцями надання медичної та психологічної допомоги, укриттями під час повітряних тривог, а також освітніми хабами для ВПО. Тут організовують курси з вивчення

української та іноземних мов, заняття з домедичної допомоги, тренінги з інформаційної та цифрової грамотності.

Бібліотеки активно долучилися до підвищення інформаційної безпеки громадян. Вони проводять просвітницькі заходи, присвячені кіберзахисту, верифікації джерел інформації та протидії дезінформації. Водночас українські бібліотекарі, які вимушено опинилися за кордоном, організовують мовні курси для українських переселенців, збирають і передають книги українською мовою для дітей та дорослих, поповнюючи бібліотечні фонди України. Вони беруть участь у всеукраїнських благодійних акціях, таких як «Книжки без кордонів» та «Українським дітям - українську книгу», і підтримують професійні зв'язки з бібліотекарями інших країн, обмінюючись досвідом роботи в умовах воєнного стану [132, с.48].

Варто наголосити, що Україна та держава-агресор мають кардинально різні підходи до питань охорони культурної спадщини, особливо в аспекті її нематеріальної складової.

Україна, визнаючи важливість збереження духовних традицій, фольклору, народних ремесел та культурної ідентичності, у 2008 році офіційно приєдналася до Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Це відбулося відповідно до Закону України від 6 березня 2008 року № 132-VI «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» [53]. Таким чином, Україна взяла на себе низку міжнародних зобов'язань щодо збереження і популяризації своєї культурної спадщини.

Російська Федерація, своєю чергою, не приєдналася до цієї Конвенції, що свідчить про відсутність у неї будь-яких правових чи моральних зобов'язань у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини, а також про її цілеспрямовану зневагу до міжнародних культурних норм.

У контексті захисту нематеріальної спадщини України особливо важливим став проєкт громадської організації «Фонд підтримки фундаментальних досліджень» під назвою «Воєнні злочини в Україні: музеї та

нематеріальна культурна спадщина під прицілом». Його мета - систематизувати інформацію про втрати українських традицій, обрядів, ремесел, творчих практик і локальних культурних феноменів, які зазнали знищення або загрози через воєнні дії та окупацію. Проєкт фактично створює реєстр порушень і втрат нематеріальної спадщини, що стане важливим джерелом для подальшої реставраційної та наукової роботи.

Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році змусило Український інститут національної пам'яті (УІНП) кардинально змінити свою діяльність. Найбільшим викликом для установи стала перебудова роботи в умовах воєнного стану. Від початку агресії Інститут ініціював масштабну інформаційну кампанію, спрямовану на боротьбу з російською пропагандою та викриття фейкових історичних наративів про Україну.

Зокрема, на офіційних онлайн-ресурсах УІНП, включно із сайтом Віртуального музею, систематично публікувалися матеріали про знищення російськими військами культурних та архітектурних пам'яток, свідчення про воєнні злочини проти української спадщини, а також історії мужності українських захисників. Крім цього, Інститут створював інфографіку щоденних втрат армії окупанта, аби документально підтвердити реальний перебіг подій і протидіяти російській «пост-правді».

Важливою складовою діяльності УІНП став телевізійний проєкт «Історичний спротив», що виходив навесні в межах національного телемарафону «Єдині новини». У його ефірах провідні українські історики та експерти спростовували російські фейки, розкривали правду про українську історію, культуру й національну ідентичність. Одночасно Інститут посилив комунікацію з міжнародними журналістами, надаючи їм перевірені історичні матеріали для правдивого висвітлення подій в Україні.

Одним із найрезонансніших проєктів Інституту став інтерактивний портал «Ukraine War Today», створений трьома мовами - українською, англійською та російською. Цей ресурс надає актуальну інформацію про наслідки війни, документує факти руйнувань і злочинів проти культурної

спадщини. Продовженням ініціативи стала серія відеоінтерв'ю, розміщених на офіційному YouTube-каналі Українського інституту національної пам'яті, що поглиблюють аналіз воєнних подій і дають фахову оцінку діям агресора [129, с.28-29].

Окремим напрямом діяльності Інституту стала комунікаційна робота, спрямована на донесення правди про російсько-українську війну до міжнародної спільноти. Для цього організовувалися тематичні банерні виставки, як-от «Україна. Війна в Європі», «Кожен із нас воїн», «Рашизм - це...», а також серія круглих столів під назвою «Дерусифікація, декомунізація та деколонізація в публічному просторі» (2022 р.) [134].

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, мало не лише трагічні наслідки для українського народу, а й спричинило хвилю дезінформації та пропаганди. Російська Федерація цілеспрямовано застосовувала інформаційно-психологічні операції, аби маніпулювати громадською думкою, перекручувати факти та легітимізувати власну агресію. У відповідь Україна усвідомила важливість боротьби з пропагандою та дезінформацією, зосередивши значні ресурси на протидії цим загрозам.

У перший день війни, 24 лютого 2022 року, на всіх українських телеканалах було започатковано спільний ефір - «Інформаційний марафон. Єдині новини». Ця програма стала основним джерелом перевіреної інформації для населення, оперативно висвітлюючи події фронту, пересування ворожих військ, успіхи й втрати Збройних Сил України. Крім того, у межах марафону транслювалися звернення Президента, урядовців, військових, експертів і аналітиків, що забезпечувало об'єктивність та оперативність інформаційного простору.

Завдяки впровадженню єдиного інформаційного марафону вдалося значно зменшити кількість фейків, спростувати неправдиві повідомлення про перебіг бойових дій, стабілізувати суспільні настрої та підвищити довіру громадян до державних інституцій. Це позитивно вплинуло на психологічний

стан населення, особливо в регіонах, наближених до зони бойових дій [148, с.44].

Важливим елементом боротьби з дезінформацією залишаються незалежні медіа, які забезпечують альтернативне, об'єктивне висвітлення подій. Одним із прикладів є «Громадське телебачення» - незалежна платформа, що активно сприяє поширенню достовірної інформації.

Ще одним потужним засобом інформаційної протидії з 2022 року стала англomовна медіаплатформа UkraineWorld.org, яка спеціалізується на публікації аналітичних матеріалів, розвінчанні російських наративів та донесенні до світової спільноти правдивих даних про ситуацію в Україні.

Аналогічну роль у системі інформаційного опору виконує канал «Блискавка», який оперативно публікує свіжі новини про терористичні дії з боку Росії. На його платформах представлено аналітичні матеріали українських та іноземних військових експертів щодо ситуації на фронті, висвітлюється діяльність волонтерських і партизанських рухів як усередині країни, так і за кордоном. Особливу увагу канал приділяє позитивним прикладам - історіям героїзму українських воїнів, мужності цивільних та проявам національної єдності.

Ще одним важливим напрямом інформаційної боротьби стала міжнародна співпраця. Україна активно взаємодіє з Робочою групою Європейського Союзу зі східної стратегічної комунікації (East StratCom Task Force). Ця ініціатива, започаткована у 2015 році, має на меті протидію дезінформаційним кампаніям, що походять із Росії. Через вебресурс EU vs Disinfo та спеціальні інформаційні кампанії в соціальних мережах ця структура розвінчує фейки, аналізує та спростовує російські пропагандистські наративи, інформуючи міжнародну спільноту про реальні події [148, с.45].

Активна діяльність українських ЗМІ, незалежних журналістів, експертів і військових аналітиків дозволила суттєво обмежити вплив російської пропаганди як усередині держави, так і за її межами. Політика інформаційної

відкритості, що передбачає швидке та достовірне поширення фактів, стала ключовою умовою довіри до українських джерел у світовому медіапросторі.

Уже з початку березня 2022 року в Україні запрацювала державна програма з інформування населення про ворожі фейки, яка допомагає громадянам розпізнавати неправдиві повідомлення та маніпуляції, попереджає про інформаційні загрози й формує критичне мислення серед населення [126, с.10].

Важливий внесок у підтримку інформаційного фронту зробили освітні заклади. Наприкінці першого місяця війни вони перетворилися на справжні центри допомоги армії та цивільним. Педагоги, науковці та студенти активно волонтерили: збирали гуманітарну допомогу, переказували кошти на потреби Збройних Сил України, записували відеозвернення до міжнародних ЗМІ, розповідаючи світові про злочини агресора. Студентська молодь також брала участь у створенні інформаційних платформ - вебсайтів і телеграм-каналів - для оперативного поширення достовірних новин і корисних повідомлень. Технічні університети сформували групи кіберфахівців, які допомагали країні у сфері цифрової безпеки. Так виник потужний «освітній фронт», що поєднав знання, патріотизм і громадянську свідомість [110, с.60-61].

Вагому підтримку українським науковцям у складний воєнний час надали закордонні університети та наукові установи. Уже в перші тижні після початку повномасштабного вторгнення вони відкрили свої двері для українських студентів, запропонувавши їм можливість продовжити навчання за кордоном, а також надали робочі місця викладачам і дослідникам, які були змушені залишити Україну.

Суттєва допомога міжнародних колег проявилася у фінансуванні наукових ініціатив, наданні грантів, стипендій і підтримці спільних проєктів у різних галузях знань. Серед найпомітніших програм варто відзначити ініціативу «Вчені для вчених», а також програму короткострокових дослідницьких візитів від Національної академії наук США (NAS) та Польської академії наук (PAS). Велику роль відіграли конкурси на здобуття грантів у

Фінляндії, які організувало Фінське наукове товариство, а також програма Фонду Саймонса (Нью-Йорк), що надає фінансову підтримку українським науковцям у галузях математики та фундаментальних наук і діятиме до завершення війни. Крім того, у 2023 році тривало фінансування освітніх і наукових проєктів у межах програми Erasmus+ [149, с.28].

Для аспірантів і молодих дослідників важливим джерелом підтримки став міжнародний проєкт Science For Ukraine («Наука для України»), спрямований на допомогу молодим науковцям у продовженні досліджень, налагодженні професійних контактів і пошуку нових можливостей для розвитку кар'єри.

Значним кроком у напрямку інтеграції української науки до європейського простору став проєкт «Європейський дослідницький простір для України» (ERA4Ukraine), започаткований Європейською комісією. Це єдина онлайн-платформа, яка об'єднує інформацію про вакансії, соціальну допомогу, визнання дипломів, освітні можливості та житло для українських учених і членів їхніх родин, котрі були змушені евакуюватися за кордон через воєнні дії [140, с.271].

Міжнародна наукова спільнота продемонструвала солідарність і на видавничому рівні. Так, відоме видавництво Bentham Science Publishers, яке спеціалізується на публікаціях у сферах фармакології, медицини, технічних і соціальних наук, скасувало оплату за публікації для українських науковців до кінця 2023 року. Також видавництво надавало безкоштовний доступ до своїх електронних колекцій журналів і книг усім українським університетам і науковим установам до завершення 2022 року, що дозволило вченим продовжувати дослідження навіть в умовах війни.

У 2022 році було створено телеграм-бот «Info Science Bot», який став ефективним інформаційним ресурсом для наукової спільноти. За його допомогою дослідники можуть оперативно дізнаватися про актуальні можливості професійного розвитку, участь у грантових програмах, міжнародних проєктах, конференціях і стипендіальних програмах як в Україні, так і за її межами [108, с.15-16].

У квітні 2023 року МОН презентувало ще один важливий інструмент - веб-платформу «Наука в небезпеці» (Science at Risk). Цей ресурс покликаний стати інтерактивним простором для комунікації українських учених, пошуку міжнародних партнерів і донорів, а також обговорення поточних і стратегічних проблем розвитку науки в умовах війни. Платформа сприяє налагодженню діалогу між дослідниками, створенню спільних проєктів та обміну досвідом між українськими й зарубіжними науковцями [128, с.207].

Водночас широкомасштабна російсько-українська війна актуалізувала мовне питання, яке стало одним із символів культурного опору агресії. Проблеми, що накопичувалися протягом багатьох десятиліть, знову набули особливої гостроти.

Після Революції Гідності українська мова поступово перетворилася на основу національної єдності, інструмент самоідентифікації та державотворення. Починаючи з 2016 року, вона остаточно утвердилася як провідна мова кінопрокату, засобів масової інформації, книжкового ринку та музичної індустрії. У 2017 році набрав чинності Закон України «Про освіту», який визначив українську мову як мову освітнього процесу на всіх рівнях навчання.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році в Україні відбувся масовий перехід громадян на спілкування українською. За результатами опитування Фонду «Демократичні ініціативи», проведеного в жовтні 2022 року (без урахування тимчасово окупованих територій), 78% опитаних українців зазначили, що вільно користуються українською мовою у повсякденному житті [113].

На сьогодні Закон України про державну мову повністю реалізований у всіх публічних сферах. Телебачення, радіо, онлайн-медіа, видавнича діяльність і преса стали переважно україномовними (понад 95%). Більшість книжкової продукції (близько 90% у книгарнях та понад половину в бібліотеках) видається українською мовою.

Українська мова стала обов'язковою для інтерфейсів усіх комп'ютерних програм і техніки, яка реалізується чи використовується в державних установах, органах місцевого самоврядування та закладах освіти.

Водночас невпинно зростає частка іноземного культурного продукту, перекладеного українською мовою. У вільному доступі для всіх охочих по всій країні діють онлайн-курси, навчальні програми та освітні платформи для вивчення української мови як державної [139].

Держава активно сприяє вивченню української мови іноземцями як на території України, так і за її межами. Українська мова дедалі ширше використовується у сфері цифрових технологій - вона представлена в інтерфейсах техніки, на офіційних сайтах, у довідкових системах, аудіогідах тощо. Держава підтримує популяризацію української пісенної та книжкової продукції за кордоном, зокрема через стимулювання продажів друкованих і цифрових видань українською мовою [112, с.12].

Наслідки повномасштабної агресії росії для культурної спадщини України виявилися катастрофічними. Агресор свідомо здійснює руйнацію соціокультурної сфери нашої держави, намагаючись знищити її ідентичність та історичну пам'ять.

Водночас, навіть в умовах воєнного стану, органи виконавчої влади, уповноважені у сфері культури, спільно з державними та недержавними організаціями, а також за підтримки міжнародних партнерів, активно реалізують заходи, спрямовані на збереження, відновлення та відбудову об'єктів української культурної спадщини, що постраждали від бойових дій. Ці процеси охоплюють усі напрями сучасної соціокультурної державної політики.

2.2. Нормативно-правове забезпечення соціокультурної сфери в умовах війни в Україні

Нормативно-правова база, що регулює діяльність у соціокультурній сфері України в умовах воєнного стану, ґрунтується передусім на положеннях статті

54 Конституції України. У ній закріплено обов'язок держави забезпечувати охорону та збереження історичних пам'яток, культурних об'єктів і цінностей, а також сприяти поверненню культурних надбань українського народу, які нині перебувають за кордоном.

Варто підкреслити, що в Україні поки що відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би комплексно регулював усі питання, пов'язані з охороною культурної спадщини. Водночас діє значна кількість законодавчих документів, спрямованих на регулювання управлінської діяльності у сфері збереження різних типів культурних об'єктів [105, с. 92].

Згідно зі статтею 17 Конституції України, гарантування інформаційної безпеки розглядається як один із ключових напрямів державної політики та є спільним завданням усього Українського народу.

19 квітня 2018 року в Україні було офіційно започатковано систему моніторингу та протидії антиукраїнському мовленню на територіях, прилеглих до зони проведення Антитерористичної операції на сході держави. Цей крок став важливим етапом у зміцненні інформаційної безпеки країни та протидії деструктивним інформаційним впливам.

Подальші кроки у цьому напрямі відбулися у вересні 2020 року, коли Президент України затвердив Стратегію національної безпеки України [73]. Документ визначив пріоритети державної політики у сфері захисту інформаційного простору, зокрема щодо протидії пропаганді та гібридним загрозам. Наступного року, 25 березня 2021 року, глава держави підписав Указ Президента України «Про Стратегію воєнної безпеки України» [70], який доповнив систему національної безпеки положеннями, що стосуються інформаційної протидії ворогові в умовах воєнних дій.

У цей же день до КК України було внесено зміни і в частині протидії внутрішнім загрозам - доповнено статтею 161, що визначає злочином навмисні дії, спрямовані на розпалювання регіональної чи іншої ворожнечі.

Завершальним кроком у систематизації правового регулювання інформаційної сфери стало ухвалення 13 грудня 2022 року Закону України

«Про медіа», який об'єднав і оновив норми низки попередніх нормативно-правових актів, гармонізувавши українське законодавство у сфері медіа з європейськими стандартами.

З початком повномасштабної війни Міністерство освіти і науки України (далі МОН) оперативно сформувало нормативно-правову та організаційну основу, необхідну для безперервного функціонування освітнього процесу в умовах збройної агресії російської федерації проти України.

Базові положення щодо організації освітньої діяльності під час воєнного стану визначені у листі МОН «Про організацію освітнього процесу в умовах воєнних дій» від 6 березня 2022 року № 1/3371-22 [96]. Цим документом було надано рекомендації освітнім установам різних рівнів щодо адаптації навчального процесу, зокрема з урахуванням вимог безпеки, дистанційних форм навчання та гнучких графіків освітнього процесу.

У цей період одним із перших рішень, виданих МОН, був Наказ № 232 від 28 лютого 2022 року [92], який звільняв учнів початкової та середньої школи від обов'язку складати національні випускні атестаційні іспити за 2021/2022 навчальний рік. Це рішення допомогло полегшити психологічне навантаження на учнів та вчителів у надзвичайній ситуації, забезпечило безперебійне завершення навчального року та захистило здоров'я учнів.

Важливе значення мало й ухвалення наказу МОН від 28 березня 2022 року № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» [86]. Цим актом створено правові умови для продовження навчання дітей у безпечному освітньому середовищі, а також визначено механізми тимчасового працевлаштування педагогічних працівників, які були змушені змінити місце проживання або роботи через окупацію чи бойові дії.

Особлива увага приділялася питанням видачі документів про освіту. Для цього було ухвалено низку нормативних актів, які врегульовували процедуру замовлення, виготовлення та видачі документів державного зразка в умовах воєнного стану, зокрема накази МОН від 12.05.2022 р. № 432 [84], від

20.05.2022 р. № 466 [83] та спільний наказ МОН і МЗС від 09.06.2022 р. № 538/192 [90]. Завдяки цим документам вдалося забезпечити безперервність процесів атестації та легітимність українських освітніх документів у міжнародному просторі.

Крім того, наказом МОН від 7 березня 2022 року № 235 «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» [87] було закладено інституційні механізми реагування вищих навчальних закладів на загрози безпеці. Документ передбачав організацію евакуаційних заходів, створення безпечних умов для студентів і викладачів, а також перехід на дистанційні формати навчання з урахуванням технічних можливостей закладів освіти.

Поряд із забезпеченням безперервності навчального процесу Міністерство освіти і науки України вжило комплекс заходів, спрямованих на організацію вступної кампанії та зовнішнього незалежного оцінювання у 2022 році. У зв'язку з військовою агресією російської федерації традиційний формат ЗНО було трансформовано, що вимагало прийняття низки нормативних актів.

Зокрема, наказом МОН «Про внесення змін до Календарного плану організації та проведення у 2022 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти» від 28.02.2022 р. № 231 [82] було скориговано графік проведення тестування. Подальші накази - «Про затвердження Порядку проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту» від 12.05.2022 р. № 433 [91] та «Про організацію та проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту» від 12.05.2022 р. № 434 [94] - визначили нову структуру вступних випробувань, адаптовану до воєнних умов.

Для забезпечення безпеки учасників іспитів МОН України видало Наказ № 445 від 16 травня 2022 року [89] (яким визначено перелік населених пунктів, для яких в Україні буде створено мережу тимчасових екзаменаційних центрів для проведення основних етапів національних багатопредметних іспитів) та Наказ № 465 від 19 травня 2022 року [88] (яким визначено перелік населених

пунктів, для яких в Україні буде створено тимчасові екзаменаційні центри для проведення основних етапів національних багатопредметних іспитів). Таким чином, можливість скласти іспити мають і учасники іспитів, які змушені перебувати за межами України.

З метою оперативного інформування громадян про процедуру вступу до закладів освіти було запроваджено гарячі лінії МОН - наказ «Про організацію роботи консультативних телефонів Міністерства освіти і науки “Вступна кампанія 2022 року”» від 23.06.2022 р. № 587 [93]. Цей механізм забезпечив прозорість комунікації та надав змогу вступникам отримувати актуальну інформацію в умовах нестабільної ситуації.

Важливим кроком стало також ухвалення наказу МОН «Про деякі питання зарахування до закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» від 13.05.2022 р. № 438 [85], який дозволив гнучке зарахування дітей до шкіл незалежно від місця їх фактичного перебування. Це дало змогу багатьом учням, що стали ВПО, продовжити навчання в українських закладах освіти.

Визначальним етапом у формуванні сучасної мовної політики України стало ухвалення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2019 році [33]. Документ закріпив право кожного громадянина на отримання інформації та послуг державною мовою у всіх сферах суспільного життя.

У 2019-2022 роках в Україні було започатковано процедуру складання іспитів на рівень володіння українською мовою для кандидатів на державні посади, а також для осіб, які претендують на набуття громадянства. Важливим нововведенням стала норма статті 30 Закону, що набула чинності 16 січня 2021 року, відповідно до якої усі постачальники товарів і послуг зобов'язані обслуговувати клієнтів державною мовою, якщо не надійшло окреме прохання про інше. Ця вимога поширюється на супермаркети, кав'ярні, банки, інтернет-магазини, аптеки, автозаправні станції та інші сфери обслуговування.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» [51] та внесені зміни до Закону України «Про вищу освіту» закріпили норму про те, що основною мовою навчання у закладах освіти є українська.

У 2021 році було прийнято окремий Закон, який гарантує підтримку та розвиток мов корінних народів України, забезпечуючи збереження їхньої культурної самобутності.

Крім того, ухвалення 8 грудня 2023 року Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах» [24] стало важливим кроком у вдосконаленні правового поля, що регулює реалізацію прав представників національних спільнот. Цей документ гармонізує українське законодавство з основними міжнародними актами - Європейською конвенцією з прав людини (1950 р.) [4], Рамковою конвенцією Ради Європи про захист національних меншин (1995 р.) [7], Європейською хартією регіональних мов або мов меншин (1992 р.) [8], а також враховує рекомендації Венеційської комісії.

Таким чином, нормативно-правове регулювання соціокультурної сфери в умовах воєнного часу набуло нового змістового наповнення, поєднуючи аспекти національної безпеки з прагненням до інтеграції українського законодавства у європейський правовий простір.

2.3. Організаційно-інституційне забезпечення соціокультурної сфери в умовах війни в Україні

Активне формування державної політики у соціокультурній сфері та розвитку креативних індустрій (ККІ) розпочалося після подій Революції Гідності. У цей період були створені нові інституції, покликані підтримувати культуру та творчість на державному рівні - такі як Український культурний фонд (УКФ), Український інститут книги (УІК) та Український інститут (УІ). Їхня діяльність спрямована на розвиток культурних ініціатив, розширення

міжнародної співпраці та налагодження діалогу між державними структурами й представниками культурного та громадського сектору [138, с.25].

У 2014-2022 роках держава зробила помітний поступ у відновленні, реконструкції та збереженні об'єктів національної культурної спадщини. Було активізовано роботу з повернення культурних цінностей, втрачених унаслідок історичних подій, а також створено єдиний цифровий реєстр рухомих і нерухомих пам'яток.

На законодавчому рівні визначено норми, що регламентують умови зберігання культурних об'єктів і протоколи їхнього захисту у випадку воєнних дій [145, с.90-91]. Відновилися діяльність мистецьких ЗВО, модернізовано перелік спеціальностей, зокрема започатковано підготовку фахівців-реставраторів. У громадах почали функціонувати пілотні Центри культурних послуг (ЦКП), діяльність яких організована відповідно до урядових стандартів забезпечення доступу громадян до культурних благ [127].

Попри воєнні події, культурна діяльність в Україні не припинилася. Натомість основний акцент державної політики нині зроблено на майбутнє відновлення соціокультурної сфери та притягнення Російської Федерації до відповідальності за злочини, вчинені проти культурної спадщини. Зокрема, Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП) створило спеціальний онлайн-ресурс для документування злочинів проти культурних об'єктів і людяності - [https://culturecrimes.mkip.gov.ua] (https://culturecrimes.mkip.gov.ua). Зібрані матеріали можуть бути використані як докази у кримінальних провадженнях, що розглядаються українськими судами, Міжнародним кримінальним судом у Гаазі чи майбутнім спеціальним трибуналом. Навіть після завершення війни процес систематизації й перевірки цих даних потребуватиме значного часу.

З метою відстеження незаконної торгівлі творами мистецтва та культурними цінностями, викраденими російськими окупантами з українських музеїв і приватних колекцій створено робочу групу Art Sanct Task Force. Її завдання полягає у моніторингу міжнародних ринків мистецтва, зборі доказів

незаконного переміщення культурних об'єктів та взаємодії з іноземними партнерами для повернення викрадених артефактів.

Тим часом Генеральна прокуратура України розпочала кримінальне провадження проти російських військовослужбовців та представників окупаційної влади за масштабне розкрадання історико-культурних артефактів з Мелітопольського краєзнавчого музею, що порушує закони та звичаї воєнного часу.

За даними Кримськотатарського ресурсного центру, із музеїв і колекцій на тимчасово окупованих територіях було викрадено 1841 одиницю музейних предметів, серед яких - зразки історичної зброї, прикраси з Мелітопольського скіфського кургану (датованого IV століттям до н.е.), старовинні монети, ордени та медалі радянського періоду [138, с.25].

Важливе місце у розвитку державної політики у сфері бібліотечної справи нині займає Українська бібліотечна асоціація, яка активно сприяє відновленню бібліотек і розширенню їхніх можливостей у воєнних умовах. Значну підтримку цьому процесу надають міжнародні партнери та донори.

Зокрема, у співпраці з Goethe-Institut Українська бібліотечна асоціація започаткувала грантову програму зі створення безпечних бібліотек. У межах проєкту українські бібліотеки облаштовують укриття, проводять навчання співробітниць із питань цивільного захисту та створюють комфортні умови для відвідувачів навіть під час повітряних тривог. Прикладом успішної реалізації ініціативи є Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського у Кропивницькому, де одне з приміщень переобладнано на сучасне безпечне укриття [121, с.110].

Окремої уваги заслуговує домовленість між Фондом Onova Foundation та нідерландською архітектурною фірмою щодо розроблення проєкту відбудови Чернігівської обласної бібліотеки для юнацтва, будівлю якої російські війська зруйнували, скинувши на неї три фугасні бомби вагою по 500 кілограмів [111, с.45]. Цей проєкт став одним із символів міжнародної підтримки України

у відновленні культурної інфраструктури, що постраждала внаслідок збройної агресії.

В умовах війни організаційна трансформація охопила всі рівні освітньої системи України - від дошкільної до вищої освіти, що стало серйозним викликом як для держави, так і для освітянської спільноти. Необхідність адаптації освітнього процесу до реалій воєнного стану зумовила глибокі зміни у структурі, змісті та формах організації навчання.

Важливу роль у зміцненні системи інформаційної безпеки відіграв Інформаційно-аналітичний центр Ради національної безпеки і оборони України, створений згідно з Указом Президента України № 398/2014 від 12 квітня 2014 року «Про Інформаційно-аналітичний центр» [65]. Його діяльність була спрямована на збір, аналіз і поширення інформації, необхідної для прийняття державних рішень у сфері безпеки. У 2015 році центр припинив існування відповідно до Указу Президента України № 285/2015 від 26 травня 2015 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про стан виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України та додаткові заходи щодо забезпечення обороноздатності держави”» [69].

У 2017 році Міністерством інфраструктури було засновано Генеральний секретаріат цифрової інфраструктури та державне підприємство, яке отримало повноваження у сфері кібербезпеки. Того ж року при РНБО створено Службу з питань інформаційної безпеки, а з 2019 року свою діяльність розпочала також Служба з питань інформаційної безпеки та кібербезпеки.

До переліку інституцій, що виникли вже під час російської агресії та функціонують у межах інформаційної безпеки, належать Український кризовий медіа-центр, «Бюро протидії гібридній війні» та інформаційно-аналітичний центр «Єдина Країна».

Окрім цього, у структурах державної влади всіх рівнів - центральному, регіональному й місцевому - сформовано спеціальні підрозділи, які відповідають за реалізацію державної інформаційної політики, зокрема у напрямі інформаційного захисту [126, с.88].

У галузі освіти реалізацію державної політики у період воєнного стану продовжує Міністерство освіти і науки України. Основним завданням цього органу стало забезпечення безперервності та доступності освітнього процесу в умовах війни.

Для досягнення цієї мети МОН звернулося до міжнародних партнерів із відкритим листом, у якому просило підтримати українську систему освіти.

Також Міністерство освіти і науки розробило методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у закладах різних типів і форм власності під час дії воєнного стану [149, с.24].

Щодо функціонування ЗЗСО в умовах воєнного стану, МОН України спільно з компанією «Google Україна» вже у перші дні вторгнення запустило Всеукраїнський онлайн-розклад. Для учнів 5-11-х класів навчальний процес було організовано у форматі відеоуроків у межах освітнього проєкту «Навчання без меж». Крім того, для школярів із числа ВПО були запропоновані різні форми здобуття освіти - онлайн, екстернатна або домашня [110, с.62].

Для дітей з особливими освітніми потребами забезпечили можливість навчання через електронні платформи (ZOOM, Google Classroom та інші). Окрім цього, з ними проводили скайп-конференції, телефонні консультації та листування електронною поштою, що дало змогу підтримувати освітній процес навіть у складних умовах [130, с.26].

Заклади позашкільної освіти також активно перейшли на дистанційний формат роботи: для занять із дітьми вони публікували у відкритому доступі численні відеоматеріали в мережі Інтернет.

Міністерство спільно з обласними військовими адміністраціями ініціювало створення мережі освітніх хабів ([<https://t.me/SerhiyShkarlet/759>])(<https://t.me/SerhiyShkarlet/759>). Перший із таких хабів відкрили у Хмельницькій області за сприяння обласної військово-цивільної адміністрації, до роботи було залучено провідних педагогів регіону. Центр розташований у Хмельницькому політехнічному коледжі - одному з провідних технічних закладів України. Основною аудиторією хабу є ВПО: учні

шкіл, здобувачі професійної та вищої освіти, а також їхні батьки. Варто зазначити, що подібні освітні хаби створюються не лише в Україні, а й за її межами - у державах, де тимчасово перебуває значна кількість українських учнів і студентів, зокрема в Румунії, Польщі, країнах Балтії та Чехії.

Організаційні зміни освітнього процесу охопили також заклади фахової передвищої та вищої освіти. Коледжі й університети, що знаходяться у відносно безпечних регіонах, відновили навчання, використовуючи дистанційну або змішану форму. Для студентів, які проходять службу у лавах Збройних Сил України, беруть участь у підрозділах територіальної оборони чи займаються волонтерською діяльністю, було розроблено спеціальні рекомендації щодо створення індивідуальних умов навчання [140, с.272].

Попри воєнні виклики, українські науковці продовжують здійснювати навчальну, дослідницьку, методичну, організаційну та інші види професійної діяльності. Однією з можливостей для них стало рішення низки фахових наукових журналів установити спеціальні терміни подання матеріалів: за умови оплати першої публікації автор отримує право на безкоштовне розміщення ще однієї статті протягом року. Це стало потужним стимулом для дослідників активніше публікувати власні наукові результати, підвищуючи при цьому свій професійний рівень і науковий потенціал. Така практика сприяє також популяризації українських наукових розробок і підвищенню престижу вітчизняної науки.

Ще одним напрямом підтримки науковців є система підвищення кваліфікації, яку регулярно пропонує Центр українсько-європейського наукового співробітництва. Тематика заходів охоплює такі актуальні питання, як корпоративне управління у публічному секторі, забезпечення якості науково-дослідної діяльності, розвиток третього (докторського) рівня освіти в Україні.

Окремої уваги заслуговує розвиток мовної компетентності науковців та процес «м'якої українізації». Для цього організовуються численні онлайн-курси, марафони й культурно-освітні ініціативи. Серед успішних проєктів варто

відзначити «Єдині» та «РоЗУМІЙ і волоДІЙ», які сприяють формуванню культури грамотного українського мовлення та розширенню кола його носіїв [140, с.273-274].

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України «Про утворення Ситуаційного центру МОН» від 24 лютого 2022 року № 229 [95] було створено Ситуаційний центр МОН - консультативно-дорадчий орган, основним завданням якого визначено забезпечення безперервної діяльності Міністра освіти і науки України в умовах дії воєнного стану.

Починаючи з 2017 року, в Україні системно реалізується проєкт «Мовлення громад», спрямований на забезпечення українськомовного контенту в прикордонних регіонах - Одеській, Сумській, Харківській та Чернігівській областях. Ця ініціатива ґрунтується на активній участі громадянського суспільства й покликана зміцнювати інформаційний простір держави. Окрім того, держава здійснює підтримку збереження й розвитку кримськотатарської мови та мов інших корінних народів України [100, с.279].

З 2019 року в Україні функціонують спеціалізовані державні інституції, покликані контролювати дотримання норм мовного законодавства, - Уповноважений із захисту державної мови та Національна комісія зі стандартів державної мови [97, с.143].

Отже, у воєнних умовах забезпечення стабільності та розвитку соціокультурної сфери в Україні здійснюють Міністерство культури та інформаційної політики (МКІП), Українська бібліотечна асоціація та Міністерство освіти і науки (МОН). Інституційну підтримку інформаційної безпеки держави забезпечують Президент України, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Рада національної безпеки і оборони, а також Генеральний секретаріат цифрової інфраструктури й державне підприємство, уповноважене з питань кібербезпеки, Український кризовий медіа-центр і Бюро протидії гібридній війні.

Висновки до розділу 2

Отже, з огляду на характер і динаміку подій, війна, яку Російська Федерація веде проти України, поділяється на два основні етапи: 1. гібридний період - з 2014 року до 24 лютого 2022 року; 2. етап терористичної війни, що розпочався 24 лютого 2022 року, основною метою якої є здійснення чергового акту геноциду проти українського народу.

Російська культурна експансія проти України проводилася системно, свідомо та цілеспрямовано протягом усього періоду незалежності держави. У сучасних умовах повномасштабна агресія РФ є доктринально визначеною складовою державної політики Кремля, спрямованої на реалізацію імперських амбіцій - прагнення відновити статус «наддержави» та підірвати стабільність ЄС і НАТО задля відновлення власної сфери впливу в Європі та у світі загалом.

Розв'язавши широкомасштабну війну, росія зазіхнула не лише на територіальну цілісність України, але й грубо порушила міжнародне право, вдаючись до нищення, мародерства та привласнення матеріальних і культурних цінностей, які їй не належать і які вона не здатна осмислити ані історично, ані духовно.

Для соціокультурної сфери України війна стала джерелом глибоких втрат. Постраждала як матеріальна культурна спадщина - архітектурні пам'ятки, музеї, бібліотеки, так і нематеріальні надбання - традиції, освітня та наукова діяльність, інформаційна і мовна політика держави. Частину культурних об'єктів і навчальних закладів зруйновано без можливості відновлення.

Водночас держава в особі уповноважених органів - Міністерства культури та інформаційної політики України, Українського інституту національної пам'яті, Міністерства освіти і науки України, Української бібліотечної асоціації - від перших днів війни здійснює активні дії, спрямовані на облік і фіксацію пошкоджень, повернення викрадених культурних цінностей, відновлення діяльності установ, що надають культурні, освітні й

інформаційні послуги, а також на продовження реалізації державної мовної політики.

Зокрема, Міністерство культури та інформаційної політики (МКІП) створило спеціальний онлайн-ресурс для системного документування воєнних злочинів проти людяності та об'єктів культурної спадщини, знищених або пошкоджених російсько-окупаційними військами на території України. Одночасно формується низка цифрових реєстрів культурних пам'яток, здійснюється оцифрування та діджиталізація даних про них для збереження й відновлення у майбутньому.

До цього процесу активно долучилися як українські громадські організації, так і міжнародні партнери та донори, що надають технічну та фінансову підтримку.

Сьогодні Україна ефективно протидіє проросійській пропаганді та іншим інформаційним загрозам. Завдяки діяльності національних засобів масової інформації значно підвищився рівень медіаграмотності громадян: українці навчилися розпізнавати фейки, відрізняти правдиву інформацію від дезінформації та усвідомлювати вплив інформаційних маніпуляцій.

Міністерство освіти і науки України сформувало інституційно-правову основу, що забезпечує безперервність освітнього процесу та розвиток наукової сфери навіть у воєнний період. Було ухвалено низку важливих нормативно-правових документів, а також створено спеціалізовані державні структури, які здійснюють контроль за дотриманням мовної політики в Україні.

Уся ця діяльність має стратегічне значення, адже сприяє збереженню національної ідентичності, підтримує єдність суспільства та демонструє високий рівень консолідації українців у надзвичайно складних умовах війни.

РОЗДІЛ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. План відновлення України та національні програми з реконструкції соціокультурної сфери у повоєнну добу: підходи та проектні рішення

Наприкінці березня 2022 року, коли українські ЗСУ вперше завдали поразки військам російського агресора, у суспільстві сформувалося стійке переконання у можливості та невідворотності перемоги України.

У цей період незалежне громадське об'єднання - коаліція експертів «Україна після перемоги» - висунуло ідею створення концепції відбудови держави.

Подібно до того, як після Революції Гідності 2014 року країна потребувала чіткої програми дій, після перемоги також виникла необхідність у стратегічному баченні відновлення, заснованому на вже напрацьованих рішеннях і консолідації суспільства навколо спільної мети.

Першочерговим завданням ініціатори поставили коротке, але змістовне формулювання прагнень українського громадянського суспільства щодо продовження проєвропейського реформаторського курсу у поєднанні з післявоєнним відновленням держави.

У результаті з'явився візійний документ «Україна після перемоги. Бачення України 2030», який підготувала група з кількох десятків знаних науковців і громадських експертів. Документ був представлений для публічного обговорення (<https://ces.org.ua/ukraine-after-victory/>) [101, с.39].

Згодом було створено ще один важливий документ - «Бачення України: реформування та відновлення соціально-гуманітарної сфери у перспективі 2030

року», який продовжив і доповнив попередні напрацювання громадських фахівців. У ньому розроблено поглиблену концепцію реалізації історичної місії у сфері соціальної та гуманітарної політики, розрахованої на одне покоління [117, с.26-27].

Паралельно Коаліція «Реанімаційний Пакет Реформ», до якої увійшло понад 100 експертів, розробила та продовжує розробляти професійні рекомендації до Національного плану відновлення, що охоплює 20 напрямів реформування [136].

Отримання Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу стало додатковим стимулом для прискорення процесу євроінтеграційних реформ і поглиблення партнерства з європейською спільнотою. На міжнародній конференції в швейцарському Лугано 40 країн-партнерів, серед яких США, Велика Британія, Франція та Японія, підписали декларацію про політичну, фінансову та технічну підтримку України, а також започаткували «Принципи Лугано» щодо відновлення держави.

Таким чином, навіть у період війни не планується зупинка розпочатих реформ - навпаки, Україна має їх посилити для реалізації рекомендацій Єврокомісії [101, с.39-40].

На конференції, що відбулася 4-5 липня 2022 року в Лугано, український уряд презентував Національний план відновлення України - стратегічний документ, який визначає напрями розвитку держави в умовах війни та після її завершення.

План охоплює 15 національних програм, кожна з яких спрямована на відновлення та модернізацію окремих сфер життєдіяльності країни, враховуючи актуальні потреби суспільства як під час повномасштабних бойових дій, так і в післявоєнний період.

Одним із ключових напрямів цього плану став Проєкт Національної програми з повоєнного відновлення культури та інформаційної політики України, реалізація якого розрахована на період із червня 2022 року до грудня 2032 року.

У межах Проєкту визначено низку стратегічних можливостей розвитку:

У сфері культури передбачено:

- 1) розвиток державно-приватного партнерства та формування ринку культурних послуг;
- 2) забезпечення належного матеріально-технічного оснащення закладів культури;
- 3) підвищення суспільного інтересу до національного, зокрема патріотичного, культурного продукту;
- 4) формування позитивного іміджу професій у галузі культури, підвищення їх престижності та усвідомлення важливості ролі культури для розвитку громад і суспільства загалом;
- 5) перепідготовку працівників культурної сфери, набуття ними сучасних компетентностей і технологічних навичок, необхідних для підвищення якості культурних послуг;

Очікується, що реалізація цього Проєкту сприятиме модернізації закладів культури, які будуть забезпечені сучасними цифровими робочими місцями.

Заплановано масштабну цифрову трансформацію культурної галузі, що включатиме автоматизацію процесів обліку та збереження інформації про об'єкти культурної спадщини й культурні цінності, а також розширення доступу громадян до цифрового культурного контенту.

Розробка та реалізація державної політики у сфері культури й інформаційної політики, зокрема управління фінансовими ресурсами, базуватимуться на достовірних, централізованих і захищених даних.

Завдяки цьому українські громадяни отримають відкритий, прозорий і зручний доступ до культурних послуг та інформаційних ресурсів у сфері культури та медіа.

У сфері книговидання передбачено низку стратегічних напрямів розвитку, спрямованих на відродження та посилення позицій української книги в національному й міжнародному контексті. Серед головних орієнтирів визначено:

- 1) зростання світового та внутрішнього інтересу до українського культурного й літературного наративу;
- 2) налагодження ефективної системи дистрибуції, що забезпечить доступність книжкової продукції по всій країні;
- 3) заборону імпорту російськомовної літератури, що сприятиме інформаційній безпеці та культурній незалежності;
- 4) домінування української книги на внутрішньому ринку;
- 5) формування більшості україномовних читачів, які стануть основою стабільного попиту;
- 6) розвиток інституційної структури учасників книжкового ринку - видавництв, книгарень, бібліотек, літературних агенцій;
- 7) гармонізацію українського законодавства із міжнародними угодами у сфері захисту авторських прав та діяльності бібліотек;
- 8) реновацію існуючих і будівництво нових бібліотек, пристосованих до сучасних вимог і цифрової інфраструктури;
- 9) збереження оптимальної мережі публічних бібліотек, особливо в громадах, що постраждали від війни;
- 10) грантову підтримку бібліотек для їхнього оновлення й розвитку;
- 11) цифровізацію книговидання, книгорозповсюдження та бібліотечної справи як стратегічний напрям модернізації;
- 12) постійне оновлення бібліотечних фондів, заміна застарілих або списаних видань новими, розширення асортименту літератури;
- 13) створення відкритого доступу до актуальної інформації про наявні на ринку книжки;
- 14) розширення міжнародного партнерства та налагодження ефективної співпраці між установами культури, освіти, науки й громадськими інституціями;
- 15) зростання довіри та зацікавленості громадськості розвитком бібліотек як центрів соціальної взаємодії та культурного розвитку;

16) поглиблення корпоративної співпраці й професійної підтримки фахівців книжкової галузі України та світу;

17) розширення спектру платних послуг і посилення фандрайзингової діяльності для сталого розвитку бібліотечної системи.

У сфері інформаційної політики та безпеки передбачено такі напрями роботи:

- 1) активне інтегрування України в глобальний медійний простір;
- 2) налагодження ефективної комунікації між державою та населенням, що забезпечить прозорість управління і взаємну довіру;
- 3) посилення інформаційної безпеки держави, зокрема захист від пропаганди й кібератак;
- 4) зміцнення гарантій професійної діяльності журналістів, створення безпечних умов для свободи слова та розвитку незалежних ЗМІ.

У сфері культурної спадщини ключовими завданнями визначено:

- 1) збереження української культури через реставрацію пам'яток історико-культурної спадщини;
- 2) розвиток наукового та технічного потенціалу фахівців у сфері охорони культурних цінностей;
- 3) створення нових вітчизняних технологій реставрації та модернізацію відповідної бази;
- 4) створення сучасних фондосховищ і модернізацію старих;
- 5) налагодження міжнародної партнерської мережі для координації тимчасового зберігання та евакуації культурних колекцій;
- 6) запровадження механізмів саморегуляції у сфері археологічних досліджень;
- 7) підвищення наукового рівня українських археологів і технічного потенціалу дослідницьких установ;
- 8) спрощення адміністративних процедур для виконавців робіт - отримання сертифікату фахівця має замінити необхідність отримання окремих дозволів для кожного об'єкта;

9) зменшення корупційних ризиків під час видачі кваліфікаційних документів.

Отже, процес створення Національного плану відновлення України, започаткований майже одразу після початку повномасштабного вторгнення РФ, триває й нині. Остаточний варіант Плану наразі проходить етап широкого громадського обговорення, що має забезпечити його узгодженість із потребами суспільства та стратегічними інтересами держави.

3.2. Основні проблеми державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні

Проте всі документи, прийняті до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Безумовно, вони залишаються важливою основою для формування довгострокових цілей та завдань державної політики у соціокультурній сфері у повоєнний час. Водночас актуалізація цих стратегій потребує врахування кардинальних змін, які відбулися в культурному та гуманітарному середовищі внаслідок війни.

У Проекті Національної програми, який зосереджується на розвитку культури та інформаційної політики, визначено низку ключових викликів, що суттєво впливають на стан культурної сфери:

1. Низький рівень адаптивності та спроможності культурних установ оперативно реагувати на виклики, спричинені воєнним станом.

2. Руїнування або повне знищення інфраструктури закладів культури та освітніх установ культурного спрямування в громадах, де тривали або тривають бойові дії. Внаслідок ракетних ударів, обстрілів та мародерства було втрачено значну частину матеріально-технічної бази, необхідної для надання якісних культурних послуг населенню.

3. Суттєве скорочення фінансування культурної сфери як на державному, так і на місцевому рівнях, що ускладнює реалізацію проєктів і знижує здатність залучати донорську допомогу.

4. Відтік кваліфікованих працівників галузі культури за кордон або до інших сфер діяльності через воєнні дії та економічну нестабільність.

5. Демографічні зміни, спричинені масовим внутрішнім переміщенням населення та еміграцією, які призвели до дисбалансу між попитом і пропозицією на культурні, освітні та мистецькі послуги в різних регіонах країни.

Також до проблемних питань, що потребують невідкладного розв'язання, належить відсутність ефективної системи моніторингу стану об'єктів культурної спадщини, у тому числі цифрової фіксації збитків, завданих війною. Недостатньо розвинена цифрова інфраструктура культурної галузі, що унеможлиблює своєчасне оновлення інформації про стан пам'яток, облік культурних цінностей, координацію дій між центральними та місцевими органами влади, а також міжнародними партнерами.

Важливою проблемою залишається й низький рівень суспільної обізнаності щодо значення культурної спадщини, що призводить до зменшення ініціатив громад у сфері її збереження. У багатьох регіонах відсутні фахівці з охорони культурної спадщини, що ускладнює проведення наукових досліджень, реставраційних робіт, моніторинг стану об'єктів.

Не менш суттєвою є проблема недостатнього фінансування відновлення культурних інституцій - музеїв, театрів, бібліотек, мистецьких шкіл. У багатьох громадах вони залишаються єдиними осередками культурного життя, але через воєнні дії частина таких закладів повністю зруйнована або втратила можливість функціонування. Через це спостерігається значне скорочення культурних послуг, особливо у сільській місцевості та на деокупованих територіях.

В умовах війни вони нерідко залишаються без належного соціального та матеріального забезпечення, виконуючи при цьому важливу місію - збереження культурних цінностей. Потрібна розробка системи державної підтримки та страхування таких працівників, створення умов для їхньої професійної перепідготовки та психологічної допомоги.

Серед актуальних завдань також варто виділити: розроблення комплексної цифрової бази даних об'єктів культурної спадщини; створення національної програми оцифрування музейних та архівних фондів; формування єдиного культурно-інформаційного простору України; забезпечення належного правового захисту культурних цінностей у міжнародній площині.

Отже, сучасна державна політика у сфері культури, книговидання, бібліотечної справи, інформаційної безпеки та охорони культурної спадщини потребує системного оновлення з урахуванням викликів воєнного часу. Її стратегічною метою має стати не лише відновлення зруйнованого культурного потенціалу, а й формування нової моделі культурного розвитку - відкритої, цифрової, інноваційної та орієнтованої на людину.

Серед основних обмежень, визначених у зазначеному документі, виділено такі:

У галузі культури:

1. Постійна небезпека відновлення або посилення воєнних дій, що ускладнює стабільну роботу закладів культури й освіти у сфері культури, а також повернення населення до деокупованих регіонів.

2. Надмірна зарегульованість культурної сфери, що стримує ініціативу та розвиток.

3. Дефіцит фінансових (державних і місцевих) та кадрових ресурсів.

4. Відсутність у чинній законодавчій базі можливості програмного фінансування незалежних (недержавних, некомунальних) культурних організацій, а також неможливість поєднання коштів із бюджетів різних рівнів для спільного фінансування державних і комунальних закладів культури.

5. Невідповідність сучасним вимогам кваліфікаційних критеріїв і професійних компетентностей працівників культурної галузі, особливо у сферах стратегічного планування, проєктного менеджменту, фандрейзингу тощо.

6. Хронічне застосування залишкового принципу фінансування культури, що ставить її поза колом першочергових державних пріоритетів у відновлювальний період.

7. Відсутність бюджетної підтримки креативних індустрій.

8. Існуючі державні програми підтримки бізнесу майже не враховують особливості функціонування креативного сектору - у фокусі залишаються аграрна та промислова сфери (зокрема, це видно на прикладі програм релокації чи кредитування 5-7-9%).

9. Велика кількість ініціатив різного масштабу, які не координуються між собою, що призводить до фрагментарності дій та розпорошення ресурсів донорів.

10. Непослідовність державної податкової та економічної політики, а також застарілість трудового законодавства, яке не відповідає сучасним потребам культурної індустрії.

В умовах глобальної цифровізації нагальною стає потреба впровадження сучасних цифрових інструментів, які забезпечать безперервний і зручний доступ громадян до культурних продуктів і послуг, незалежно від їхнього місця перебування чи часу.

Цифрова трансформація української культурної сфери, відповідно до положень Проєкту, передбачає реалізацію кількох послідовних етапів. Насамперед - це збір, перевірка та узагальнення різноманітних типів даних, створення необхідної цифрової інфраструктури, а також подолання низького рівня цифрової грамотності населення у питаннях використання цифрових технологій у сфері культури. Важливим кроком також є нормативно-правове врегулювання усіх аспектів цифровізації на законодавчому рівні, що забезпечить стабільність і прозорість процесів у майбутньому.

Що стосується книговидавничої та бібліотечної сфер, у Проєкті окреслено низку системних проблем, які гальмують їхній розвиток:

1. Недостатня ефективність чинного нормативно-правового регулювання, яке не відповідає сучасним викликам ринку та потребам суспільства.

2. Економічні труднощі, зокрема зниження рівня ВВП і дефіцит бюджетних ресурсів, що негативно позначаються на фінансуванні галузі.

3. Застосування залишкового принципу фінансування, коли культура отримує кошти після задоволення інших державних потреб.

4. Низький рівень залучення позабюджетних інвестицій і грантової підтримки у сферу книговидавання та бібліотек.

5. Застаріла матеріально-технічна база більшості бібліотек - приміщення, обладнання та інженерні системи часто перебувають у незадовільному стані й потребують масштабної модернізації.

6. Нестача сучасної комп'ютерної техніки або її моральна застарілість, що сповільнює процес упровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну діяльність.

7. Кадрові труднощі - старіння працівників, нестача фахівців із профільною освітою, а також невідповідність системи підвищення кваліфікації сучасним вимогам та викликам інформаційного суспільства.

У сфері інформаційної політики та безпеки розвиток цього сектору гальмують кілька ключових проблем. До них належать:

1. Значна шкода інформаційно-комунікаційній інфраструктурі України, спричинена військовою агресією Російської Федерації.

2. Немоżliвість відновити діяльність місцевих ЗМІ в тимчасово окупованих та воєнних зонах.

3. Хронічний дефіцит фінансування, що перешкоджає реалізації планів розвитку.

4. Низький рівень інформаційної грамотності населення, що створює сприятливі умови для поширення дезінформації.

5. Недостатнє національне законодавство у сфері інформаційної політики та безпеки України, яке не відповідає європейським стандартам та нормам.

У сфері культурної спадщини існує комплекс системних труднощів, які потребують термінового врегулювання:

1. Відсутність єдиного центрального органу виконавчої влади, відповідального за збереження пам'яток культурної спадщини. Розподіл повноважень між різними міністерствами (зокрема, Мінрегіоном і Мінкультури) призводить до неузгодженості рішень та затягування процесу ухвалення нормативно-правових актів.

2. Неврегульованість питання підготовки кадрів - в Україні немає окремої спеціальності «архітектор-реставратор».

3. Відсутність спеціальної системи сертифікації відповідальних виконавців робіт у сфері реставрації, що призводить до низької якості робіт і залучення нефахівців.

4. Брак саморегулювних професійних організацій реставраторів, що гальмує професійний розвиток і взаємодію фахівців.

5. Недостатня кількість базових нормативно-правових документів, які б регламентували процедури реставрації, зокрема порядок розроблення науково-проектної документації.

6. Відсутність чітких адміністративних процедур, подвійне погодження дозвільних документів, що ускладнює реалізацію реставраційних проєктів.

7. Надмірна централізація управління - місцеві органи влади мають обмежені повноваження у сфері охорони культурної спадщини.

8. Недосконала система проведення відкритих торгів на розроблення проєктної документації, у якій не враховується професійна компетентність виконавців.

9. Гострий дефіцит фахівців-реставраторів як у будівельній сфері, так і серед спеціалістів із реставрації творів мистецтва.

10. Обмежене фінансування, що не дозволяє забезпечити належний рівень реставраційних робіт.

11. Відсутність розроблених алгоритмів евакуації культурних цінностей у разі небезпеки.

12. Нестача кваліфікованих фахівців, здатних діяти в умовах надзвичайних ситуацій; більшість музейних колективів - малочисельні та складаються переважно з жінок.

13. Недостатня кількість спеціалістів з управління і захисту рухомої спадщини, особливо тих, хто має міжнародний досвід.

14. Слабка координація між українськими інституціями, що займаються збереженням спадщини, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

15. Відсутність технічних приміщень і матеріалів для оперативного захисту колекцій (пакування, транспортування, тимчасове зберігання), а також бракує власного або муніципального транспорту.

16. Нерозробленість реституційної політики та відповідної нормативно-правової бази.

17. Відсутність у законодавстві механізму сертифікації фахівців, відповідальних за дослідження археологічної спадщини.

18. Обмежена кількість експертів, які займаються пошуком і поверненням викрадених або втрачених культурних цінностей.

19. Несистемний, фрагментарний підхід до розгляду справ щодо реституції культурних надбань.

20. Брак комплексного наукового та юридичного супроводу процесів пошуку, ідентифікації та повернення культурних об'єктів, утрачених через війну.

21. Відсутність у державному бюджеті України окремої програми фінансування заходів із пошуку та повернення культурних цінностей.

Таким чином, у післявоєнний період державна політика у сфері культури має бути спрямована на комплексне відновлення культурного потенціалу країни, забезпечення сталого розвитку галузі та її інтеграцію у європейський культурний простір. Йдеться не лише про відбудову зруйнованих об'єктів, а й про формування нової моделі управління культурною спадщиною, у центрі якої стоятиме людина, її духовний розвиток і національна ідентичність.

Важливим напрямом також має стати створення цілісної системи моніторингу стану культурних об'єктів, зокрема через цифровізацію галузі. Необхідно розробити єдину електронну базу даних пам'яток, музейних колекцій, архівних матеріалів, що забезпечить прозорість процесів збереження та доступу до культурних цінностей. Водночас цифрові технології можуть стати ефективним інструментом популяризації української культури у світі - через віртуальні тури, онлайн-виставки, цифрові архіви, культурні платформи.

Серед першочергових завдань держави у цій сфері - підтримка людського потенціалу, насамперед фахівців культурної галузі. Важливо забезпечити систему професійної перепідготовки, стажування за міжнародними програмами, а також створити стимули для залучення молодих кадрів до роботи у сфері культури, архітектури, реставрації, музейної справи.

Відновлення соціокультурної сфери України повинно спиратися на принципи сталого розвитку, децентралізації, партнерства держави, громади й бізнесу. Залучення громадянського суспільства, культурних інституцій та міжнародних організацій сприятиме створенню дієвої системи управління культурними процесами, що відповідатиме сучасним викликам.

Отже, стратегічною метою державної політики у повоєнний період має стати не лише збереження й відбудова культурної спадщини, але й формування нової культурної екосистеми - відкритої, інноваційної, орієнтованої на людину та її духовний розвиток. Саме через культуру Україна здатна утвердити себе у світі як самобутня, європейська держава з глибокими традиціями та потужним творчим потенціалом.

3.3. Впровадження європейських стандартів для повоєнного відновлення соціокультурної сфери України в контексті розвитку міжнародного партнерства

Український культурний простір завжди був прикладом співіснування різних традицій, етнічних груп і релігійних спільнот, які, незважаючи на періодичні конфлікти чи протиріччя, зуміли сформувати унікальне

багатокультурне середовище. В історичному контексті така взаємодія призвела не лише до суперечностей, але й до глибокого взаємозбагачення, створення спільного культурного коду, де національні, етноконфесійні та регіональні елементи переплітаються, утворюючи цілісний культурний ландшафт. Саме ця багат шаровість і взаємопроникнення традицій стало однією з визначальних рис української ідентичності.

Україна тривалий час залишалася порівняно однорідною в культурному та етнічному сенсі. Тому ідеї культурного плюралізму та різноманіття лише поступово стають частиною суспільної свідомості. Водночас у сучасних умовах, коли Україна активно розвиває міжнародні зв'язки та бере участь у численних культурних і освітніх проєктах, зростає роль міжкультурного діалогу. Відповідно, питання ментального сприйняття культурного різноманіття набуває не лише теоретичного, а й практичного значення для суспільного розвитку.

Культура сьогодні є не лише відображенням духовного стану суспільства, а й потужним рушієм його модернізації. В умовах глобалізації культурні процеси стають дедалі інтенсивнішими, формуючи єдиний світовий культурний простір, у якому, однак, зберігається і посилюється потреба в збереженні власної ідентичності. Кожен народ має свій унікальний духовний код, який проявляється у мові, традиціях, звичаях, мистецтві. Тому взаємодія культур не повинна зводитися до асиміляції чи домінування, а має ґрунтуватися на взаємоповазі, рівноправному обміні та толерантності.

Сучасний світ характеризується появою «мозаїчної культури» - феномену, коли національні особливості переплітаються з глобальними трендами, утворюючи нові культурні форми. Важливим є усвідомлення цінності культурного різноманіття як фундаментальної основи сталого розвитку. Саме воно визначає ментальну, духовну і соціальну стійкість суспільства.

Збереження культурного розмаїття потребує активних дій з боку держави, громадських організацій і самих громадян. Необхідно плекати та

популяризувати історичні традиції, підтримувати носіїв нематеріальної спадщини, забезпечувати охорону культурних пам'яток, стимулювати розвиток народного мистецтва. Важливо також створити ефективні механізми передачі національних цінностей молодому поколінню - через освіту, культуру, медіа та сучасні комунікаційні технології.

Культурне різноманіття не лише формує духовний потенціал нації, а й стає чинником її конкурентоспроможності у світі. Саме збереження та розвиток національної культурної спадщини, поєднані з відкритістю до діалогу та інновацій, є запорукою формування гармонійного, демократичного і духовно зрілого суспільства.

Подолання культурних втрат, яких зазнала Україна під час війни, вимагає комплексного, науково обґрунтованого та диференційованого підходу. Необхідно забезпечити об'єктивну експертну оцінку зруйнованих об'єктів культурної спадщини з урахуванням міжнародних стандартів реставрації й охорони пам'яток історії та культури. Такий підхід дозволить не лише відновити культурні цінності, а й інтегрувати сучасні технології у процеси їх збереження [118, с.145].

На наш погляд, розвиток міжнародного партнерства є одним із ключових напрямів відновлення соціокультурного потенціалу України. Співпраця з міжнародними організаціями, фондами, урядами інших держав та культурними інституціями сприятиме не лише відновленню матеріальної спадщини, а й формуванню нових механізмів культурної дипломатії та глобальної інтеграції України у світовий культурний простір.

Цей напрям має стратегічний характер і цілком узгоджується з міжнародними зобов'язаннями України, зокрема з положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014 р.) [62]. Відповідно до неї, МКІП виконує низку завдань, спрямованих на поглиблення культурної взаємодії між Україною та ЄС.

Зокрема, МКІП покликане:

- сприяти міжкультурному діалогу, розширюючи знання про культурні надбання України та країн ЄС;
- розвивати культурне співробітництво, яке сприятиме взаєморозумінню між народами, обміну мистецькими досягненнями та підвищенню мобільності українських і європейських митців;
- підтримувати зв'язки між культурними організаціями та представниками громадянського суспільства обох сторін, створюючи умови для взаємного обміну досвідом і реалізації спільних культурних ініціатив;
- співпрацювати в межах міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО та Ради Європи, задля розвитку культурного розмаїття, збереження спадщини та популяризації культурних цінностей у глобальному контексті;
- налагодити постійний діалог у сфері культурної політики, спрямований на підтримку креативних індустрій, а також на ефективне впровадження Конвенції ЮНЕСКО 2005 року про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження;
- розширювати культурну співпрацю на регіональному та транскордонному рівнях, забезпечуючи обмін досвідом та підтримку локальних культурних проєктів;
- сприяти розвитку аудіовізуальної індустрії шляхом підтримки спільних кіновиробництв, програм для журналістів, фахівців ЗМІ та впровадження європейських стандартів незалежності й професіоналізму в медіасередовищі;
- здійснювати гармонізацію українського законодавства у сфері культури та медіа із правом Європейського Союзу, наближаючи нормативно-правову базу до міжнародних стандартів в аудіовізуальному секторі.

Таким чином, розширення міжнародного партнерства у сфері культури не лише відкриває нові можливості для України у процесі відновлення, але й забезпечує її активну участь у формуванні європейського культурного простору на засадах взаємоповаги, рівноправності та спільних цінностей.

Важливим напрямом діяльності ЮНЕСКО є також документування випадків руйнування культурних цінностей та надання міжнародної правової

оцінки цим діям. Організація постійно публікує оновлені звіти щодо втрат української культурної спадщини, спричинених воєнною агресією рф. Ці дані стають підставою для подальших звернень України до міжнародних судових інстанцій і служать доказовою базою під час фіксації воєнних злочинів проти культурної спадщини.

ЮНЕСКО також координує фінансову та технічну підтримку для українських установ культури, бібліотек, музеїв і архівів, зокрема через Міжнародний альянс захисту спадщини в зоні конфлікту (ALIPH) та Фонд збереження культурної спадщини. Завдяки цим ініціативам надаються гранти на відновлення пошкоджених будівель, цифровізацію музейних колекцій і створення безпечних сховищ для культурних артефактів.

Особливої уваги заслуговує ініціатива ЮНЕСКО щодо збереження українських шкіл мистецтв, бібліотек та архівів у прифронтових регіонах. У межах проєкту «Збережи культуру України» працівникам культури надають захисні матеріали, контейнери для евакуації експонатів, обладнання для цифрового копіювання та консультаційну підтримку щодо кризового управління у сфері культурної спадщини.

Крім ЮНЕСКО, важливу допомогу Україні у сфері захисту культурних цінностей надають також інші міжнародні структури, такі як ICOM (Міжнародна рада музеїв), IFLA (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ) та Європейська комісія. Зокрема, ICOM створила спеціальний кризовий фонд для підтримки українських музеїв, а IFLA організувала мережу обміну досвідом між бібліотеками Європи та України, спрямовану на відновлення бібліотечних колекцій, пошкоджених війною.

Міжнародна спільнота демонструє не лише солідарність із Україною, а й активну практичну участь у збереженні та відновленні її культурного надбання, що має виняткове значення для світової цивілізаційної спадщини.

Волонтерський проєкт SUCHO (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online) став однією з наймасштабніших ініціатив цифрового порятунку культурної спадщини України. З початку війни понад 1,500 фахівців з усього світу:

архівістів, бібліотекарів, істориків, програмістів об'єдналися для збереження українських цифрових ресурсів: веб-сайтів, музеїв, архівів, бібліотек, наукових установ та закладів освіти. Метою проєкту є захист інформації, яка може бути знищена внаслідок воєнних дій або кібератак. За допомогою інструментів веб-архівації вдалося зберегти понад 60 терабайтів даних, включаючи цифрові колекції, каталоги, фотографії експонатів, оцифровані документи та аудіовізуальні матеріали.

Окрему увагу SUCHO приділяє навчанню українських працівників культури навичкам цифрового збереження - зокрема, як здійснювати резервне копіювання даних, оцифровувати колекції та створювати «дзеркальні» копії сайтів на захищених серверах. Завдяки такому підходу українські музеї, бібліотеки та архіви отримали можливість не лише захистити свої ресурси, а й долучитися до міжнародних цифрових мереж культурної спадщини.

Паралельно активну діяльність у сфері збереження української культурної спадщини веде Міжнародний фонд «Люблінський трикутник», який об'єднує ініціативи Польщі, Литви та України. Його діяльність спрямована на створення спільного цифрового простору культурної спадщини Східної Європи. У рамках цієї співпраці здійснюється архівація українських культурних ресурсів на серверах у Варшаві, Вільнюсі та Любліні, а також організовуються навчальні програми з цифрової консервації для українських фахівців у сфері культури.

Такі ініціативи мають подвійне значення: з одного боку, вони забезпечують збереження культурного надбання України в умовах війни, з іншого - сприяють інтеграції української культурної спадщини у європейський та світовий цифровий простір. Цифрова консервація стає не лише інструментом захисту, а й потужним засобом міжнародної комунікації, що дозволяє донести унікальність української культури до світової спільноти навіть у найскладніші часи.

Варто окремо наголосити на міжнародній підтримці, спрямованій на збереження української культурної спадщини, зокрема у співпраці з

провідними інституціями світу. Так, Національний музей у Львові отримав допомогу завдяки спільним зусиллям Смітсонівського інституту (США), Фонду Костюшка та польського фонду «Фольковіско» [111, с.45]. Ця підтримка включала не лише надання матеріальних ресурсів для захисту музейних фондів, а й організацію навчальних програм і технічних консультацій щодо сучасних методів консервації, евакуації та збереження культурних цінностей у кризових умовах.

Велике значення мають також освітні ініціативи Смітсонівського інституту, який проводить для українських музейних та архівних працівників тренінги з питань невідкладної допомоги культурній спадщині - зокрема, як правильно поводитися з пошкодженими експонатами, здійснювати первинну оцінку збитків і планувати подальшу реставрацію [135, с.283-284].

У квітні 2022 року для реалізації спільних тренінгів і практичних семінарів, присвячених першій допомозі об'єктам культурної спадщини під час воєнних конфліктів і надзвичайних ситуацій створено ICCROM - це міжурядова організація, що об'єднує держави-члени ЮНЕСКО, метою якої є захист і збереження спадщини ЮНЕСКО, проводить навчальні програми з реставрації, консультує уряди та міжнародні організації щодо найкращих практик охорони культурних цінностей. Україна є членом ICCROM із 2016 року, що дозволяє нашій державі брати активну участь у програмах обміну досвідом та міжнародних освітніх ініціативах.

У перспективі сторони мають намір підписати Меморандум про співпрацю між Штабом порятунку спадщини (Heritage Emergency Response Initiative), ICCROM та Міністерством культури та інформаційної політики України. Документ передбачатиме створення спільної робочої групи, яка займатиметься розробкою механізмів швидкого реагування, координацією міжнародної допомоги та впровадженням сучасних методів збереження і реставрації культурних об'єктів, пошкоджених унаслідок війни.

Головною метою форуму стало розроблення концепції Стратегії відновлення культурної спадщини України [81], що має об'єднати позиції

державних структур, науковців, громадських організацій та міжнародних експертів у сфері збереження культурних цінностей. Йдеться не лише про реставрацію пошкоджених пам'яток, а й про формування довгострокової моделі відродження культурного середовища України в умовах післявоєнного відновлення.

Важливо, що розроблена Стратегія стане основою для подання грантових заявок та залучення міжнародного фінансування. Джерелами коштів можуть виступати репараційні виплати, приватні інвестиції, меценатські внески, а також цільова допомога від міжнародних партнерів. Таким чином, документ виконує не лише стратегічну, а й практичну функцію - створює правове та фінансове підґрунтя для системного відновлення культурної спадщини.

У рамках Національної програми з акцентом на культуру та інформаційну політику визначено низку новацій, спрямованих на оновлення соціокультурної сфери України у повоєнний період. Багато з цих підходів базуються на успішному досвіді європейських країн, які пройшли шлях післявоєнної реконструкції.

Одним із ключових інструментів реалізації нової культурної політики визначено щорічну Культурну конференцію - масштабний форум представників культурної та креативної індустрії, що виконуватиме функції всеукраїнської комунікаційної платформи. Її мета - налагодження діалогу між державними структурами, громадськістю, митцями та науковцями, звітування про результати реалізації культурної політики, а також обмін досвідом і знаннями між учасниками галузі. Проведення таких конференцій сприятиме підвищенню прозорості у сфері культури, посиленню взаємодії між регіонами та формуванню цілісної системи культурного розвитку країни.

У контексті післявоєнного відновлення особливу увагу в Національній програмі приділено питанню експорту української культури. Підкреслюється, що розширення участі українських митців, творчих колективів та культурних інституцій у міжнародних виставкових і гастрольних проєктах є одним із

ключових напрямів інтеграції України у європейський і світовий культурний простір.

Активна культурна дипломатія, системна промоція українського мистецтва за кордоном, регулярна організація виставок, фестивалів, концертів та театральних турів сприятимуть підвищенню авторитету української культури на міжнародній арені, формуванню позитивного іміджу держави та залученню додаткових фінансових ресурсів у сферу культури.

Передбачається, що щорічне зростання кількості міжнародних виставкових і гастрольних заходів має становити не менше 20%, що, у свою чергу, забезпечить постійне збільшення доходів від участі українських колективів у міжнародних подіях. Постійна присутність України на ключових мистецьких подіях світу - фестивалях, конкурсах, ярмарках і бієнале - дозволить утвердити українську культуру як впливовий чинник міжнародного культурного простору та сприятиме набуттю нашою державою суб'єктності на глобальній арені.

Крім того, така стратегія сприятиме створенню здорового конкурентного середовища серед українських митців і культурних інституцій, що стимулюватиме зростання професійного рівня вітчизняного культурного сектору, впровадження сучасних технологій і стандартів організації мистецьких подій.

Для реалізації зазначених завдань необхідно:

- підвищити управлінську та експертну спроможність у сфері міжнародного культурного партнерства, зокрема у напрямках проєктного менеджменту та фандрейзингу в ЄС;
- забезпечити системну підтримку українських творчих колективів і митців для участі у визначних світових фестивалях, виставках і конкурсах;
- розвивати мережу Центрів української культури за кордоном у партнерстві з муніципалітетами європейських міст для популяризації українського мистецтва, мови та культурних традицій.

Ще однією перспективною практикою, визначеною в рамках оновлення культурної політики, є створення нестационарних форм бібліотечного обслуговування у регіонах, де відсутня або зруйнована інфраструктура публічних бібліотек. Ідеться про проєкт «Мобільні бібліотеки», спрямований на забезпечення мешканців деокупованих, прифронтових і малих населених пунктів доступом до інформаційних і культурно-освітніх послуг.

Унаслідок воєнних дій багато громад втратили бібліотечні та культурні заклади, що значно обмежило можливості населення у сфері освіти, дозвілля та соціальної комунікації. Впровадження мобільних бібліотек дозволить відновити бібліотечне обслуговування, створити осередки культурного життя та зміцнити культурну стійкість регіонів, які найбільше постраждали від війни.

Рівень матеріального й фінансового забезпечення жителів цих територій суттєво знизився, що призвело до обмеження їхнього доступу до культурних, освітніх та інформаційних ресурсів. У зв'язку з цим ініціатива «Мобільні бібліотеки» має надзвичайно важливе соціальне значення. Вона базується на європейській практиці, де подібні пересувні бібліотеки активно діють у невеликих населених пунктах, де утримання стаціонарних закладів є економічно невиправданим. Такі мобільні центри не лише надають бібліотечні послуги, але й виконують інформаційну, освітню, комунікаційну та навіть адміністративну функцію, допомагаючи місцевим жителям залишатися залученими до суспільного життя.

Реалізація українського проєкту «Мобільні бібліотеки» покликана стати важливим інструментом післявоєнного відновлення соціокультурної інфраструктури, особливо в деокупованих і прифронтових регіонах. Очікується, що одна мобільна бібліотека зможе обслуговувати не менше 5-10 населених пунктів, забезпечуючи їх жителів доступом до інформації, освіти, культурних заходів і державних послуг. Таким чином, цей проєкт сприятиме соціальній реінтеграції громад, підвищенню рівня освіченості населення та відновленню культурного життя у постраждалих регіонах.

Окремої уваги заслуговує концепція «Ідеальної бібліотеки», розроблена у 2010 році фахівцями Королівської школи бібліотекознавства та інформаційних наук у Копенгагені (Данія) - Дорте Скот-Хансен, Каспером Хвенегаардом Расмуссеном і Генріком Йохумсеном. Її суть полягає у створенні бібліотечного простору нового типу, що поєднує чотири основні зони: інформаційну, просвітницьку, комунікаційну та культурно-творчу. Такий підхід трансформує бібліотеку з традиційного сховища книг у сучасний центр спільнот, відкритий до нових форм взаємодії, творчості та саморозвитку.

У цьому контексті важливою подією для України стало відкриття 20 грудня 2023 року Офісу «Горизонт Європа». Його діяльність спрямована на реалізацію спільних наукових і інноваційних проєктів, а також на посилення інтеграції України до європейського дослідницького простору. Ініціатива реалізується в партнерстві між Європейською комісією та урядом України. Програма «Горизонт Європа» є рамковою програмою ЄС у сфері досліджень та інновацій на 2021-2027 роки з бюджетом понад 95,5 млрд євро, що робить її найбільшою грантовою програмою Європейського Союзу. Основний акцент у ній зроблено на подоланні глобальних викликів, розвитку економіки знань і зміцненні співпраці між наукою та інноваційним бізнесом.

У подальшому діяльність Офісу «Горизонт Європа» в Україні зосереджуватиметься на кількох ключових напрямках. Зокрема, серед його основних завдань - надання інформаційної підтримки українським науковим і дослідницьким установам, допомога у пошуку партнерів для реалізації спільних проєктів у межах Європейського Союзу та за його межами, а також сприяння обміну досвідом між науковими центрами України та міжнародними інституціями. Офіс також працюватиме над підвищенням рівня обізнаності про успішні кейси участі українських дослідників у міжнародних програмах, пошуком шляхів вирішення проблем, що виникають під час реалізації проєктів, і консультуванням щодо політики інтеграції України в європейський дослідницький простір.

У стратегічній перспективі особливого значення набуває співпраця України з міжнародними партнерами у сфері відновлення культурної спадщини. Це стосується як практичних заходів із реставрації зруйнованих пам'яток, так і розроблення глобального правового механізму протидії незаконному вивезенню культурних цінностей у період воєнних дій. Важливою складовою цього процесу є притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності як військового, так і цивільного керівництва держави-агресорки за скоєні злочини проти культурної спадщини України.

З метою системного вирішення цих питань доцільним видається створення Міжнародного фонду підтримки відновлення культурної спадщини, основною функцією якого стане надання матеріальної, технічної та експертної допомоги державам, що зазнали значних втрат унаслідок воєнних конфліктів. Такий Фонд міг би стати координатором міждержавних і благодійних ініціатив, забезпечуючи цільове використання коштів і прозорість фінансування проєктів реставрації.

Для України також принципово важливим є виключення росії з міжнародних культурних організацій, оскільки її дії є несумісними з принципами захисту світової культурної спадщини. Йдеться, зокрема, про такі структури, як ЮНЕСКО, ICOMOS, ICCROM та інші організації, що об'єднують держави задля збереження культурних цінностей людства. Участь країни-агресорки в цих організаціях дискредитує їхню діяльність та суперечить основним гуманістичним засадам міжнародного співтовариства.

Окремої уваги потребує створення міжнародного механізму притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів проти культурної спадщини. Доцільним кроком у цьому напрямі є формування реєстру фізичних і юридичних осіб російської федерації, які мають відношення до руйнування або незаконного переміщення культурних об'єктів. На початковому етапі цей перелік може стати підставою для запровадження персональних санкцій, а згодом - бути переданим до спеціально створеного міжнародного трибуналу, що здійснюватиме розслідування та ухвалюватиме судові рішення щодо цих

злочинів. Поки що подібний орган не створено, однак дискусії щодо його необхідності тривають на рівні провідних міжнародних правових інституцій.

Висновки до розділу 3

Отже, питання відновлення соціокультурної сфери України постало перед державними інституціями майже одночасно з початком повномасштабної агресії російської федерації. З перших місяців війни стало очевидним, що відбудова країни має охоплювати не лише інфраструктурний чи економічний виміри, а й гуманітарний - адже культура, освіта, наука та мова є ключовими чинниками збереження національної ідентичності й стійкості українського суспільства.

Упродовж цього часу вченими, громадськими експертами та представниками культурного сектору було підготовлено низку стратегічних проєктів і концепцій, спрямованих на визначення пріоритетів післявоєнного розвитку. Багато з них уже винесено на публічне обговорення, що свідчить про відкритість процесу формування державної політики у сфері культури та прагнення забезпечити її суспільну підтримку.

Ключовим програмним документом у цьому напрямі став Національний план відновлення України, презентований на Міжнародній конференції у Лугано 4-5 липня 2022 року. Цей документ визначає загальну стратегію післявоєнного розвитку держави, включно з гуманітарним компонентом. Однією з його складових є Проєкт Національної програми з акцентом на культуру та інформаційну політику, який передбачає поетапну реалізацію заходів з відновлення соціокультурної сфери України у період з 2022 по 2032 рік.

Разом із тим, більшість запропонованих положень наразі перебувають на етапі громадського та експертного обговорення. Це означає, що існує гостра потреба у якнайшвидшому затвердженні перспективної державної програми розвитку культури, яка б мала чітке фінансове, правове та інституційне

забезпечення. Така програма повинна враховувати як внутрішні потреби країни, так і міжнародний досвід культурної відбудови після воєнних конфліктів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що процес відновлення української соціокультурної сфери повинен відбуватися паралельно з удосконаленням національного законодавства у сфері управління культурною спадщиною. Зокрема, йдеться про приведення його у відповідність до міжнародних і європейських стандартів, а також про створення нових спеціалізованих органів, які відповідатимуть за документування фактів порушень норм міжнародного права з боку росії щодо знищення або пошкодження культурних цінностей, археологічних пам'яток і об'єктів національної спадщини України.

Водночас важливо продовжувати удосконалення державної мовної політики, реформування освітньої системи та підтримку інформаційно-культурних ініціатив, які зміцнюють гуманітарний простір України. Лише комплексний підхід забезпечить сталий розвиток національної культури й сприятиме зміцненню духовної єдності українського народу у повоєнний період.

На нашу думку, відновлення соціокультурної сфери України має здійснюватися на засадах міжнародного партнерства та тісної співпраці з провідними організаціями й інституціями у сферах культури, освіти, науки та інформаційної політики. Таке партнерство дозволить не лише забезпечити фінансову та технічну підтримку, але й запозичити успішний досвід європейських країн щодо збереження, повернення, реставрації та популяризації культурної спадщини. Залучення міжнародних експертів сприятиме підвищенню якості національних програм, узгодженню їх із глобальними стандартами та інтеграції України у світовий культурний простір.

Серед перспективних напрямів співпраці особливо цінними є ті практики, які вже частково враховані у Проєкті Національної програми з акцентом на культуру та інформаційну політику. Йдеться, зокрема, про такі ініціативи, як проведення Культурної Конференції - всеукраїнського форуму для обміну досвідом між діячами культури; розвиток експорту культури шляхом

міжнародних гастролей, виставкових проєктів і фестивалів; запровадження мобільних бібліотек у деокупованих і прифронтових громадах; а також впровадження моделі «Ідеальної бібліотеки» як сучасного багатофункціонального центру культурного розвитку. Усі ці напрями сприятимуть модернізації культурної інфраструктури, розширенню доступу громадян до культурних послуг і формуванню позитивного іміджу України у світі.

Водночас міжнародна співпраця у сфері післявоєнного відновлення соціокультурного простору має включати і санкційний компонент, спрямований на притягнення російської федерації до відповідальності за злочини проти культурної спадщини України. Це передбачає:

- формування санкційного списку фізичних і юридичних осіб, причетних до знищення або розкрадання культурних цінностей;
- створення міжнародного спеціального органу для розслідування таких злочинів і забезпечення невідворотності покарання.

Окремо слід наголосити на важливості удосконалення загальноєвропейської та міжнародної системи захисту культурних цінностей. Для цього доцільно ініціювати створення Міжнародного фонду підтримки післявоєнного відновлення культурної спадщини, основним завданням якого стане фінансова, технічна й експертна допомога країнам, що постраждали від воєнних дій. Такий Фонд міг би стати дієвим інструментом глобальної солідарності, спрямованим на відновлення культурного надбання як невід'ємної частини світової цивілізаційної спадщини.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження надано загальнотеоретичну характеристику соціокультурній сфері як об'єкту державного регулювання, проаналізовано нормативно-правове та організаційно-інституційне забезпечення державного регулювання соціокультурної сфери України в умовах війни, окреслено проблеми державної політики повоєнного відновлення соціокультурної сфери в Україні, запропоновано шляхи їх вирішення.

Отримані в ході дослідження результати підтверджують досягнення поставленої мети й вирішення завдань, дають підстави сформулювати такі висновки і практичні рекомендації.

1.Зроблено висновок, що під соціокультурною сферою слід розуміти результат соціально-культурної діяльності з виробництва та освоєння культурних цінностей, а також систему багатогранних відносин, що складаються між індивідами у процесі такої діяльності.

Державна політика у соціокультурній сфері представлена системою заходів та методів державного управління.

2.Управління у соціокультурній сфері є дворівневим механізмом, заснованим на прийнятті відповідних нормативно-правових актів, а також здійсненні уповноваженими законом органами заходів, спрямованих на виконання конституційних положень щодо розвитку даної сфери.

Питання державного управління сферою культури висвітлюються в Законах України (конституційних та галузевих), Указах Президента України, Постановах та розпорядженнях Кабінету Міністрів України, підзаконних НПА, державних програмах та концепціях тощо.

Недоліками нормативного забезпечення державної політики України у соціокультурній сфері визначено: розгалуженість законодавства, невідповідність (застарілість) багатьох норм міжнародним та європейським

стандартам, відсутність чинної державної стратегії (концепції) щодо державної політики у соціокультурній сфері.

3.Щодо організаційних механізмів реалізації державної політики соціокультурної сфери в Україні, зроблено висновок, що з моменту здобуття Україною незалежності було розпочато процес створення органів виконавчої влади, уповноважений здійснювати державне управління у цій сфері.

Президент України є гарантом соціально-культурних прав громадян.

На функціонування галузевого управління істотно впливають структури громадянського суспільства. Вони не беруть безпосередньої участі в процесі управління галуззю, але здійснюють ряд важливих соціальних функцій.

Недоліком організаційно-інституційного механізму реалізації державної політики соціокультурної сфери в Україні визначено його активну динаміку, наслідком чого є постійні зміни головних суб'єктів даної політики та перегляд їх функціоналу, повноважень та компетенцій у зазначеній сфері.

4. Російська збройна агресія проти України розпочалася у 2014 р. Проте ще починаючи з 1990-х років російська культурна політика на українському напрямі було повністю спрямована на ліквідацію української державності, на знищення самоідентифікації українського суспільства, розмивання національної свідомості.

Після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. російські війська на окупованих українських територіях почали вчиняти масові воєнні злочини, зокрема, щодо вивезення культурних цінностей, заборона української мови, знищення української літератури тощо.

Втім, і на іншій території України війна стала причиною руйнувань, зокрема, об'єктів соціокультурної сфери: пам'яток культури, музеїв, бібліотек, шкіл, ВИШів. Негативного впливу зазнала інформаційна сфера.

Організації у сфері культури України, разом з МКІП, МОН, за підтримки громадськості та міжнародних партнерів розпочали процес відновлення та відбудови української культурної спадщини, що постраждала від воєнних дій, майже одразу після повномасштабного вторгнення рф.

Сьогодні даний процес включає: фіксацію даних воєнних злочинів в Україні, передачу даної інформації до міжнародних установ якості документальних доказів злочинних дій РФ з метою подальшого притягнення винних осіб до відповідальності, реставраційні роботи пошкоджених пам'яток культури, роботи з цифровізації архітектурних споруд, віднесених до культурної спадщини України, оцифрування музейних колекцій, опис бібліотечних фондів з метою визначення втраченого, активний розвиток культурної дипломатії.

З метою подолання інформаційного впливу агресора, було вжито ряд заходів вітчизняними медійниками (проект «Інформаційний марафон єдині новини», просування та підтримка незалежних ЗМІ).

Держава успішно втілює заходи щодо популяризації української мови - в Україні та в світі.

5. Установлено, що під час воєнного стану в Україні відбулося інтенсивне оновлення нормативно-правової бази соціокультурної сфери. Основна мета цих змін полягала у створенні законодавчих передумов для ефективного здійснення соціокультурної діяльності в нових умовах, посиленні норм щодо забезпечення національної безпеки у цій галузі, а також у гармонізації українського законодавства з європейськими та міжнародними стандартами. Водночас держава розпочала активну роботу з подолання наслідків колоніального впливу росії, відновлення історичної справедливості щодо корінних народів України та утвердження провідного статусу української мови як державної.

6. Від початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році розпочався активний процес розроблення стратегічних документів, спрямованих на відбудову економіки, інфраструктури та соціокультурного життя країни. Українські науковці та експерти підготували низку концепцій і планів, серед яких - «Україна після перемоги. Бачення України 2030», «Бачення України: реформування та відновлення соціально-гуманітарної сфери у перспективі 2030 року». У червні 2022 року МКІП ініціювало створення Маніфесту «Культурна консолідація задля перемоги», який визначив ключові напрями культурної

політики під час війни. Важливим стратегічним документом став Національний план відновлення України, презентований Президентом на конференції в Лугано 4-5 липня 2022 року. У його межах розроблено Проект Національної програми з акцентом на культуру та інформаційну політику, який передбачає поетапне відновлення соціокультурної сфери до 2032 року. Цей документ охоплює аналіз актуальних викликів і ресурсних можливостей у галузях культури, книговидання, бібліотечної справи, інформаційної політики та охорони культурної спадщини, формуючи підґрунтя для розбудови сучасної державної стратегії у повоєнний період. Зроблено висновок про потребу створення єдиного консолідованого документа, який узгоджуватиме усі ініціативи та плани з відновлення України.

7. У Національному плані відновлення України післявоєнна реконструкція розглядається як ключовий механізм інтеграції держави до європейського правового й культурного простору, а також приведення внутрішніх процесів до стандартів Європейського Союзу. У цьому контексті пропонується модернізувати національну нормативно-правову базу у сфері охорони культурної спадщини, орієнтуючись на найефективніші міжнародні практики. Зокрема, важливим є створення спеціалізованого державного органу (представництва, офісу комісара тощо), який би займався документуванням воєнних злочинів росії проти культурних цінностей України - фактів знищення, розкрадання та пошкодження археологічних і історичних пам'яток. Водночас доцільно використати міжнародний досвід управління культурною спадщиною у кризових умовах, адаптувати роботу національної пам'яткоохоронної системи до сучасних викликів війни, а також продовжити державну політику у мовній сфері - з одночасним утвердженням статусу української мови та підтримкою мов національних спільнот. Не менш важливим напрямом є наповнення освіти й гуманітарних наук глибоким українським змістом, що сприятиме формуванню стійкої національної ідентичності.

8. Міжнародне партнерство визначено одним із ключових чинників успішного відновлення соціокультурної сфери України. Особливу увагу

приділено розширенню співпраці з провідними міжнародними організаціями - UNESCO, UNIDROIT, UNODC, INTERPOL, WCO, EUROJUST, CINOA та іншими інституціями, що займаються питаннями захисту культурної спадщини та протидії культурним злочинам. Перспективним напрямом вважається також адаптація перевірених європейських практик, зокрема тих, що вже закладені в Проєкті Національної програми з акцентом на культуру та інформаційну політику (ініціативи «Культурна конференція», «Експорт культури», «Мобільні бібліотеки», «Ідеальна бібліотека» тощо).

Для ефективного розв'язання проблем, пов'язаних із відновленням соціокультурної сфери під час війни та в післявоєнний період, висунуто низку пропозицій до міжнародної спільноти у сфері охорони культурної спадщини. Зокрема, йдеться про ініціювання виключення росії з міжнародних культурних організацій, формування санкційних списків осіб і структур, причетних до руйнування або незаконного переміщення українських культурних цінностей, а також створення спеціального міжнародного органу, який би займався розслідуванням злочинів рф проти культурної спадщини України.

До стратегічних заходів, що можуть забезпечити сталий розвиток і захист культурних сфер у країнах, які потенційно можуть зазнати агресії, належить створення єдиної міжнародної системи оцінювання обсягів необхідних матеріальних і фінансових ресурсів для реставрації та збереження культурних об'єктів, а також формування міжнародного Фонду підтримки післявоєнного відновлення пам'яток культури й закладів соціокультурного призначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.01.2024).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 10.01.2024).
3. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU54K01U> (дата звернення: 10.01.2024).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.01.2024).
5. Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини від 16.11.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089 (дата звернення: 10.01.2024).
6. Паризька конвенція про заходи, спрямовані на заборону й запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14.11.1970 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU70K04U> (дата звернення: 10.01.2024).
7. Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин від 01.02.1995 р.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055 (дата звернення: 10.01.2024).
8. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014 (дата звернення: 10.01.2024).
9. Римський статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 10.01.2024).
10. Другий протокол до Конвенції про захист культурних цінностей від 26.03.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99

11. Агресія проти України : резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 02.03. 2022 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/03/2/7135100/>(дата звернення: 10.01.2024).

12.Визначення агресії : резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14.12. 1974 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74 (дата звернення: 10.01.2024).

13.Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>(дата звернення: 10.01.2024).

14.Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. №2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>(дата звернення: 10.01.2024).

15.Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073¹-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>(дата звернення: 10.01.2024).

16.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. №2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>(дата звернення: 10.01.2024).

17.Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. №2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20>(дата звернення: 10.01.2024).

18.Про антидопінгову діяльність у спорті : Закон України від 26.01.2022 р. №2011-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-20#n241>(дата звернення: 10.01.2024).

19.Про бібліотеки та бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр>(дата звернення: 10.01.2024).

20.Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 р. №1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>(дата звернення: 10.01.2024).

21.Про видавничу справу : Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-вр>(дата звернення: 10.01.2024).

22.Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>(дата звернення: 10.01.2024).

23.Про внесення зміни до ст.15¹ Закону України «Про кінематографію» : Закон України від 29.03. 2016 р. №1046-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1046-19>(дата звернення: 10.01.2024).

24.Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах : Закон України від 08.12.2023 р. №3504-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3504-20>(дата звернення: 10.01.2024).

25.Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації : Закон України від 23.05.2017 р. №2054-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19>(дата звернення: 10.01.2024).

26.Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій : Закон України від 16.06.2016 р. №1421-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-19>(дата звернення: 10.01.2024).

27.Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 22.05. 2022 р. № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20>(дата звернення: 10.01.2024).

28.Про гастрольні заходи в Україні : Закон України від 10.07.2003 р. №1115-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-15>(дата звернення: 10.01.2024).

29.Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. №4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>(дата звернення: 10.01.2024).

30.Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні : Закон України від 06.03.2003 р. № 601-IV. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030601>(дата звернення: 10.01.2024).

31.Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. №3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>(дата звернення: 10.01.2024).

32. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. №2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>(дата звернення: 10.01.2024).

33.Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. №2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>(дата звернення: 10.01.2024).

34.Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну : Закон України від 22.05.2022 р. № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20>(дата звернення: 10.01.2024).

35.Про засади державної мовної політики : Закон України від 03.07.2012 р. №5029-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>(дата звернення: 10.01.2024).

36.Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. №2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>(дата звернення: 10.01.2024).

37.Про кінематографію : Закон України від 13.11.1998 р. № 9/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр>(дата звернення: 10.01.2024).

38.Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. №2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>(дата звернення: 10.01.2024).

39.Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р.. №2849-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2350>(дата звернення: 10.01.2024).

40.Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>(дата звернення: 10.01.2024).

41.Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. №586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>(дата звернення: 10.01.2024).

42.Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр>(дата звернення: 10.01.2024).

43.Про народні художні промисли : Закон України від 21.06.2001 р. №2547-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-14>(дата звернення: 10.01.2024).

44.Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

45.Про національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 р. №3814-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>

46.Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

47.Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 р. №2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>

48.Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18.03.2004 р. №1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15>(дата звернення: 10.01.2024).

49.Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. №1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>(дата звернення: 10.01.2024).

50.Про підтримку олімпійського, паролімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні : Закон України від 14.09.2000 р. №1954-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-14>(дата звернення: 10.01.2024).

51.Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>(дата звернення: 10.01.2024).

52.Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. №1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>(дата звернення: 10.01.2024).

53.Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини : Закон України від 06.03. 2008 р. № 132-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-17>(дата звернення: 10.01.2024).

54.Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>(дата звернення: 10.01.2024).

55.Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 07.10.1997 р. № 554/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-вр>(дата звернення: 10.01.2024).

56.Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр>(дата звернення: 10.01.2024).

57.Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті : Закон України від 03.08.2006 р. №68-у. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-16>(дата звернення: 10.01.2024).

58.Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>(дата звернення: 10.01.2024).

59.Про суспільні медіа України : Закон України від 17.04.2014 р. № 1227-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18>(дата звернення: 10.01.2024).

60.Про театри і театральну справу : Закон України від 31.05.2005 р. №2605-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15>(дата звернення: 10.01.2024).

61.Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. №3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>(дата звернення: 10.01.2024).

62.Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011(дата звернення: 10.01.2024).

63.Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

64.Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : Указ Президента України від 25.04. 2014 р. №240/2013. URL: https://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82/type-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7/240/2013-25.04.2013.htm(дата звернення: 10.01.2024).

65.Про Інформаційно-аналітичний центр : Указ Президента України від 12.04.2014 р. № 398/2014. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3982014-16899> (втратив чинність) (дата звернення: 10.01.2024).

66.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25.07. 2017 р. №47/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>(дата звернення: 10.01.2024).

67.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» : Указ Президента України від 15.05.2017 р. № 133/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>(дата звернення: 10.01.2024).

68.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» від 28.04.2014 року : Указ Президента України від 01.05.2014 р. №449/2014. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4492014-17157>(дата звернення: 10.01.2024).

69.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 р. «Про стан виконання рішень Ради національної безпеки і

оборони України та додаткові заходи щодо забезпечення обороноздатності держави» : Указ Президента України від 26.05.2015р. № 285/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2852015-19050>(дата звернення: 10.01.2024).

70.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03. 2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>(дата звернення: 10.01.2024).

71.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 27.01. 2016 р. № 96/2016. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/962016-19836>(дата звернення: 10.01.2024).

72.Про Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки до 2020 року» : Указ Президента України від 06.05. 2015 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>(дата звернення: 10.01.2024).

73.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>(дата звернення: 10.01.2024).

74.Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2019 р. № 885. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-п>(дата звернення: 10.01.2024).

75.Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 - 2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08. 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п>(дата звернення: 10.01.2024).

76.Про затвердження Порядку визначення збитків та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03. 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п>(дата звернення: 10.01.2024).

77.Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04. 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р>(дата звернення: 10.01.2024).

78.Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова - успішна держава» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07. 2019 р. № 596-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-р>(дата звернення: 10.01.2024).

79.Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03. 2016 р. № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-р>(дата звернення: 10.01.2024).

80.Маніфест «Культурна консолідація задля перемоги» від 27.06.2022 р. URL: <https://arts.gov.ua/manifest-kulturna-konsolidacziya-zadlya-peremogy/>(дата звернення: 10.01.2024).

81.Концепція Стратегії відновлення культурної спадщини 2023 р. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-09/ad_kult_spad_nac_bezp_06092023.pdf(дата звернення: 10.01.2024).

82.Про внесення змін до Календарного плану організації та проведення у 2022 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повноїзагальної середньої освіти : наказ МОН від 28.02.2022 р. № 231. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-kalendarnogo-planu-organizaciyi-ta-provedennya-u-2022-roci-zovnishnogo-nezalezhnogo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-zdobutih-na-osnovi-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti>(дата звернення: 10.01.2024).

83.Про деякі питання видачі документів про загальну середню освіту в умовах воєнного стану в Україні : наказ МОН від 20.05.2022 р. № 466. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-vidachi-dokumentiv-pro-zagalnu-serednyu-osvitu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>(дата звернення: 10.01.2024).

84.Про деякі питання замовлення та виготовлення документів про загальну середню освіту в умовах воєнного стану в Україні : наказ МОН від 12.05.2022 р. № 432. URL: https://drive.google.com/file/d/1CeKrlG0GmgKBoO-KjJYqSc3y_JLOqK/view

85.Про деякі питання зарахування до закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні : наказ МОН від 13.05.2022 р. № 438. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-zarakhuvannya-do-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>(дата звернення: 10.01.2024).

86.Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : наказ МОН від 28.03.2022 р. № 274. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/200/1c5/6242001c570a8380605603.pdf>(дата звернення: 10.01.2024).

87.Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану : наказ МОН від 07.03.2022 р. № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22>(дата звернення: 10.01.2024).

88.Про затвердження Переліку закордонних населених пунктів, на території яких буде створено тимчасові екзаменаційні центри для проведення основних сесій національного мультипредметного тесту : наказ МОН від 19.05.2022 р. № 465. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-pereliku-zakordonnih-naselenih-punktiv-na-teritoriyi-yakih-bude-stvoreno-timchasovi-ekzamenacijni-centri-dlya-provedennya-osnovnih-sesij-nacionalnogo-multipredmetnogo-testu>(дата звернення: 10.01.2024).

89.Про затвердження Переліку населених пунктів України, на території яких буде сформовано попередню мережу тимчасових екзаменаційних центрів для проведення основних сесій національного мультипредметного тесту : наказ МОН від 16.05.2022 р. № 445. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-pereliku-naselenih-pinktiv-ukrayini-na-teritoriyi-yakih-bude-sformovano-poperednyu-merezhu-timchasovih-ekzamenacijnih-centriv-dlya-provedennya-osnovnovnih-sesij-nacionalnogo-multipredmetnogo-testu>(дата звернення: 10.01.2024).

90.Про затвердження Порядку міжвідомчої взаємодії з питань вручення здобувачам освіти, які перебувають за межами України, документів про базову середню освіту та повну загальну середню освіту, виданих в умовах воєнного стану в Україні : спільний наказ МОН і МЗС від 09.06.2022 р. № 538/192. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/spilnij-nakaz-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-ta-ministerstva-zakordonnih-sprav-ukrayini-pro-zatverdzhennya-poryadku-mizhvidomchoyi-vzayemodiyi-z-pitan-vruchennya-zdobuvacham-osviti-yaki-perebuvayut-za-mezhami-ukrayini-dok>(дата звернення: 10.01.2024).

91.Про затвердження Порядку проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту : наказ МОН від 12.05.2022 р. № 433. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-ta-provedennya-u-2022-roci-nacionalnogo-miltipredmetnogo-testu>(дата звернення: 10.01.2024).

92.Про звільнення від проходження державної підсумкової атестації учнів, які завершують здобуття початкової та базової загальної середньої освіти, у 2021/2022 навчальному році : наказ МОН від 28.02.2022 р. № 232. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zvilnennya-vid-prohodzhennya-derzhavnoyi-pidsumkovoyi-atpochatkovoyi-ta-bazovoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20212022-navchalnomu-rocizareyestrovaniy-v-ministerstvi-yusticiyi-ukrayini-03-bereznaya-2022-roku-za-28337619>(дата звернення: 10.01.2024).

93.Про організацію роботи консультативних телефонів Міністерства освіти і науки «Вступна кампанія 2022 року» : наказ МОН від 23.06.2022 р. № 587. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-roboti-konsultativnih->

telefoniv-ministerstva-osviti-i-nauki-vstupna-kampaniya-2022-roku(дата звернення: 10.01.2024).

94.Про організацію та проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту : наказ МОН від 12.05.2022 р. № 434. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-ta-provedennya-u-2022-roci-nacionalnogo-miltipredmetnogo-testu>(дата звернення: 10.01.2024).

95.Про утворення Ситуаційного центру МОН : наказ МОН від 24.02.2022 р. № 229. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-utvorenniya-situacijnogo-centru-mon>

96.Про організацію освітнього процесу в умовах воєнних дій : лист МОН від 06.03.2022 р. № 1/3371-22. URL: https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2022/03/LaterMON_06_03_22_org_osvit_procesu.pdf(дата звернення: 10.01.2024).

97.Ажнюк Б.М. Мовна політика: Україна і світ. Монографія. Київ, 2021. 420 с.

98.Базиляк Н. О. Трансформація системи професійної освіти України в умовах сучасних соціально-гуманітарних викликів. *Публічне управління XXI століття: особливості воєнного і післявоєнного періодів: зб. наук. матер. XXIII Міжнар. наук. конгресу*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2023. С.55-59.

99.Баланюк Ю. С. Політико-правові механізми формування та збереження об'єктів нерухомої культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні. Дис. на здоб. наук. ступ. канд. політ. наук за спец. 23.00.02 (політичні інститути та процеси). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2016. 212 с.

100. Безсмертна Н. Особливості реалізації державної мовної політики в Україні (кінець XX - початок XXI ст.). *Українознавство*. 2023. №2(87). С.276-285.

101. Бобков О. О. Культурна спадщина: проблеми управління в умовах російсько-української війни та у повоєнний період. *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни та у*

повоєнний період: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Україна, Київ, 25 травня 2023 року. Київ : НДІУ, 2023. С.37-41.

102. Божок О. Культурне різноманіття у системі цінностей організаційної культури публічної служби. *Європейські орієнтири публічного управління: монографія*. К. 2023. С.195-201.

103. Борисенко Д. В. Сфера культури як об'єкт державного регулювання. *Ефективність державного управління*. 2021. №62. С.106-117.

104. Бородін О. Д. Соціально-культурна сфера як об'єкт державного регулювання. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2016. Вип. 2. С. 81-87.

105. Валевський О.Л. Законодавче забезпечення державної культурної політики в сучасних умовах. *Стратегічна панорама*. 2022. № 2. С.85-95.

106. «Відбудова України буде найбільшим внеском у підтримку глобального миру - промова Президента на Міжнародній конференції з питань відновлення України в Лугано», 4 липня, 2022. URL:<https://www.president.gov.ua/news/vidbudova-ukrayini-bude-najbilshim-vneskom-u-pidtrimku-globa-76261>(дата звернення: 10.01.2024).

107. Владимир О. Замки та інші об'єкти культурної спадщини у час війни: виклики та загрози. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. №1(26). С. 23-36.

108. Волощенко Є. І. Нові виклики та можливості для навчально-наукової діяльності в умовах війни в Україні. *Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання: матеріали II Форуму академічної спільноти (20-24 червня 2022 року, м. Дніпро; Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»)*. Дніпро : ДВНЗ «ПДАБА», 2022. 152 с. С.15-16.

109. Врайт Г. Культура під час війни в Україні. *Методологія та технологія сучасного філософського пізнання: матеріали VI Міжнар. наук. конф. студ., мол. вчен. та наук.* (м. Одеса, 20-21 травня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 35-37.

110. Галів М., Свйонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: нормативно-правові засади. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том І. Київ - Дрогобич - Львів - Переяслав - Ужгород - Запоріжжя: Посвіт, 2023. С.59-64.

111. Гамалія К. М., Артеменко Є. О. Нова концепція діяльності музею як феномен та гарантія національної безпеки України. *У пошуку нових сенсів полікультурного світу. Повоєнний діалог культур: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф.* Київ: НАКККиМ, 2023. С.43-46.

112. Грицайко А. В., Приймак В. І., Голубник О. Р. Напрями підвищення ефективності формування та розвитку соціокультурного потенціалу в системі економічного зростання України. *Yuri Kondratyuk National University. Economics and Region*. 2023. № 2 (89). С.6-15.

113. Двірна К. Мовний фронт боротьби в умовах російсько-української війни (2014 - 2022 pp.). URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38863>.

114. Дегтяр А. О., Бородін О. Д. Основні складові механізму державного управління соціально-культурною сферою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 7. С.109-113.

115. Зленко Н. Культурна спадщина України в умовах воєнного стану. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції*. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. С.27-33.

116. Ігнатченко І. Засади публічного адміністрування у сфері культурної безпеки Ураїни як складники адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №4. С.135-142.

117. Когут О. Повоєнна відбудова України: політико-правові особливості. *Політичні наслідки війни російської федерації проти України та шляхи їх подолання: матеріали наук.-практ. семінару*. Київ: Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023. С.25-27.

118. Колісник Г. М. Зарубіжний досвід державного регулювання соціально-культурної сфери та його адаптація в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 1. С. 144-147.
119. Костиця І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 131. С. 384-387.
120. Кочубей Н.В. Соціокультурна діяльність: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2015. 122 с.
121. Кузнецова Л. Публічні бібліотеки України в умовах воєнного стану: втрати і виклики. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. Вип.10. С.105-113.
122. Кучин С. П. Особливості державної політики в сфері культури та освіти (соціально-економічний аспект). *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2013. №2. С.40-48.
123. Кучин С. П. Сутність та динаміка розвитку соціально-культурної інфраструктури в Україні як об'єкту державного регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 1. С.88-92.
124. Кучин С. П. Теоретичні аспекти розвитку соціально-культурної сфери як об'єкта впливу механізмів державного управління. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2017. №1 (57). С. 56-60.
125. Манько С. Б. Основні напрямки розвитку державного регулювання у сфері культури в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2017. Вип. 2. С. 148-156.
126. Масик М.З., Дмитренко Г. В. Інституціональна стійкість публічного управління в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 12(30). С. 51-58.
127. Мерзляк А. Державне управління сферою культури: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2017. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2017_1_4 (дата звернення: 10.01.2024).
128. Морозова О. С. Проблема збереження культурної спадщини України в контексті російсько-української війни. *Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української війни та у*

повоєнний період: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: НДІУ, 2023. С.205-209.

129. Ніколаєв С., Терещенко Р. Діяльність Українського інституту національної пам'яті щодо збереження пам'яті про сучасну російсько-українську війну у 2022 р. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Том І. Київ - Дрогобич - Львів - Переяслав - Ужгород - Запоріжжя : Посвіт, 2023. С.27-30.

130. Ничкало Н., Овчарук О., Гордієнко В., Іванюк І. Українська освіта в умовах російської війни: випробування, новий досвід, перспективи. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття»*. 2022. Вип.5. С.7-39.

131. Новосад М., Білоус С., Терешкун О., Борисевич Л. Руйнування культурної спадщини України в умовах війни як проблема: філософсько-культурологічний аспект. *Освітній дискурс*. 2022. Вип. 39(1-3). С. 62-76.

132. Овчарук О. В. Функції сучасних культурних інституцій у збереженні національної культурної пам'яті. *У пошуку нових сенсів полікультурного світу. Повоєнний діалог культур: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф.* Київ : НАКККиМ, 2023. С.46-49.

133. Офіційний сайт Міністерства культури та інформаційної політики України URL: <https://mcp.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2024).

134. Офіційний сайт Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2024).

135. Передерій І. Міжнародне співробітництво у збереженні документної культурної спадщини в умовах збройної агресії рф проти України. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи*. 2022. С. 280-287

136. План відновлення України. URL:<https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2024).

137. Похиленко І. С. Правове регулювання культурної спадщини в умовах російсько-української війни. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-157> (дата звернення: 10.01.2024).

138. Похиленко І. До питання про захист культурної спадщини в умовах збройного конфлікту в Україні. *Матеріали I міжнародної науково-практичної конференція «Право та публічне управління - новітні тенденції розвитку»*. КНУБА, 2022. С.24-26

139. Прищак В. Як війна вплинула на ставлення до української мови. *ГЛАВКоМ*. 2022. 25 березня. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/yak-viyna-vlinula-na-stavlennya-doukrajinskoji-movi-doslidzhennya-832891.html> (дата звернення: 10.01.2024).

140. Прудченко І., Шкатула О., Базелюк Ю. Вплив російсько-української війни на систему вищої освіти в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип 53. Том 2. С.269-276.

141. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.

142. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ - початку ХХІ ст. та українська дійсність. *Український історичний журнал*. 2022. №4. С.159-173.

143. Скленар І. Знищення музейної спадщини російським агресором у 2022 році: за матеріалами мас-медіа. *Український Інформаційний Простір*. Число 11. С.72-88.

144. Стан культури та креативних індустрій під час війни - результати дослідження від Українського культурного фонду та МКІП України. URL:<https://ucf.in.ua/news/11082022> (дата звернення: 10.01.2024).

145. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України: монограф. / О.С. Онищенко, В.М. Горовий, В.І. Попик та ін. К., 2013. 224 с.

146. Українська мова стане обов'язковою мовою ЗНО у 2025 році.
Україна молода. 2021. 26 січня. URL:
<https://umoloda.kyiv.ua/number/0/188/153845/>(дата звернення: 10.01.2024).

147. Управління місцевою культурною спадщиною в Україні: огляд державної політики, джерел та моделей фінансування: Біла книга / упоряд. Л. Кривецька. Львів, 2019. 55 с.

148. Хомик Х. Протидія дезінформації під час війни російської федерації проти України. *Політичні наслідки війни російської федерації проти України та шляхи їх подолання: матеріали наук.-практ.* Київ: Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023. С.43-45.

149. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. С.22-29.